Nr 4 1972
Årgång 24
2:50

vi mänskor

I detta nummer:

Kvinnan i EEC

Bostadspolitik
— för vem?

Familjen i framtiden
— socialdemokratiska familjeprogrammet presenteras

Rädda vår miljö

Kvinnan och åldersstrappan

Edita Morris
intervjuad

GOTT NYTT ÅR

Bilaga medföljer

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Svenska Kvinnors Vänsterförbund har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och för kvinnornas likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

Förbundet vill verka för fullständig likställdhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande i full utsträckning på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet; för erkännande av och respekt för kvinnornas värdighet i familj och samhälle.

Förbundet vill verka för samarbete mellan kvinnor i alla länder och med all kraft deltaga i strävandena att uppnå och befästa en varaktig fred, allt framtidsarbetes grundval.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish women's left federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV).

KDV hade 1969 anslutna organisationer i 90 länder med omkring 200 miljoner medlemmar.

KDV har nu tillerkänts konsultativ status I (tidigare hette det A) hos FN:s ekonomiska och sociala råd. Endast 16 organisationer har denna status vilken innebär rätt att yttra sig vid rådets sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

EN GLÄDJANDE NYHET

Från och med år 1973 utkommer VI MÄNSKOR med 6 nummer om året

Prenumerationspriset blir 15:— kr..

TACK FÖR 1972
ALLA LÄSARE
GOTT 1973

GLÖM INTE PRENUMERERA!

— inbetalningskort medföljer

vi mänskor

Nummer 4 1972 — 24:e årg

Ansvarig utgivare:
VALBORG SVENSSON

Redaktionskommitté:
EVA PALMAER
LOUISE WALDÉN
KATJA WALDÉN
HJÖRDIS LEVIN
ELISABETH VON HELAND

Vi Mänskor utkommer fr. o. m. 1973 med sex nummer om året

Prenumerationspris per år fr. o. m. 1973 15 kr

Postgiro 5 13 23 — 4

SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUND
Box 3021, 161 03 Bromma
Tel. 08/87 79 14

Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB, Borås 1972

Innehåll

Ledare 3
Kvinnan i EEC. **Ursula Armbruster** 4
Nej till EEC! **Margareta Garpe** .. 8
USA ut ur Vietnam! **Sara Lidman** 10
Bostadspolitik — för vem? **Katja Waldén** 12
Märta och ålderstrappan. Från en utställning 16
Familjen i framtiden. Socialdemokratiska familjeprogrammet. **Majvor Kronheffer** 18
Generationerna, **Kerstin Thorék** 23
Rädda vår miljö! Skolbarn om miljöförstöringen 24
Porträtt av en dam. Edita Morris intervjuas 26
Solodansaren. Ur Edita Morris roman 28
Kort om böcker 29
För Vietnams kvinnor och barn 30

Lossnar det för kvinnorna?

Kvinnorna och deras problem står i centrum som aldrig förr eller åtminstone som inte på länge. Tiderna har ändrats. Det är inte tal om att köra oss tillbaka till hemmen när arbetslösheten griper ikring. Visserligen är kvinnorna tillsammans med ungdomen de hårdast drabbade, men man anser dock att detta är ett problem och inte något helt naturligt. Vi är långt från trettiotalet och resonemangen om att kvinnorna tar arbetet från männen.

Partierna ägnar sig med liv och lust åt kvinnopolitik eller åtminstone åt kvinnoprogram, vilket ju inte är riktigt samma sak. Socialdemokratiska Kvinnoförbundet har lagt fram ett långtidsprogram med vittgående och utomordentliga krav som vi helhjärtat instämmer i, helst som vi själva sedan länge ställt liknande krav. Man kräver bland annat samhällelig planering och kontroll av arbetsplatser.

Planering och prognoser skall utgå ifrån att målsättningen full sysselsättning gäller både kvinnor och män. För barnen krävs obligatorisk förskola, barntillsyn från sex månaders ålder, utbyggnad av fritidshemmen så behovet täcks. Förskolor och fritidshem skall vara avgiftfria och bekostas av samhällsmedel. Distriktcentralen innefattande hälso- och enklare sjukvård, tandvård, föräldrarådgivning och utbildning samt social- och psykologkonsulter bör inrättas. Dit bör också mödravården och barnavårdens verksamhet knytas.

Socialdemokratiska Kvinnoförbundet har vidare uppdragit åt Statistiska Centralbyrån att göra en beräkning som grundar sig på antagandet att arbetstiden för föräldrar till barn under 11 år är sex timmar per dag och övriga arbetstagares sju timmar per dag. Under dessa förutsättningar skulle den totala arbetstidsvolymen öka med fem procent om de arbetslösa och undersysselsatta gick in i produktionen.

På Harpsund har statsministern som bekant nyligen sammankallat en konferens med representanter för både politiska och opolitiska kvinnoförbund, regeringen, LO, TCO, SACO, SAF, AMS samt Kommunalarbetarförbundet, Handelsanställdas Förbund, Beklädnadsarbetarnas Förbund, Kommun- och landstingförbunden och Socialstyrelsen. Även SKV var inbjudet, dock ej Grupp 8.

Kvinnornas ställning på arbetsmarknaden kom att dominera och framför allt frågan om deltidsarbete och flexibel arbetstid. Deltidsarbete önskades 1971 av 65 procent av de arbetslösa, av dessa angav 60 procent av kvinnorna orsaken vara hemförhållandena mot endast 1,8 procent av männen. För kvinnorna är det framför allt barntillsynen som hindrar dem att arbeta.

Vi har upprepat denna sanning så många gånger att den nästan fastnar i halsen. Barnstugorna och fritidshemmen är den stora nyckelfrågan.

Tyvärr föreföll statsministern — och inte bara han — att vara nöjd med utbyggnadstakten, ungefär 10.000 platser om året, enligt Camilla Odhnoff 13.000. Idag är enligt Socialdemokratiska Kvinnoförbundet ungefär 300.000 barn med yrkesarbetande föräldrar utan samhällelig tillsyn, barntillsyn är ordnad för inte fullt 100.000 förskolebarn, i daghem cirka 50.000 och i familjedaghem cirka 45.000. Enligt dessa siffror skulle det ta mellan 20 och 25 år att med nuvarande tillväxttakt täcka behovet och då har man ändå inte räknat med barnen till de 2 à 300.000 kvinnor somberäknas vilja skaffa sig yrkesarbete om barntillsyn skulle kunna ordnas.

Beräkningar har som vi vet visat att det skulle ekonomiskt löna sig för samhället att ordna barnstugeproblemen så att kvinnorna kom ut i förvärvsarbetet.

Harpsundskonferensen gav väl inte något direkt och påtagligt resultat. Det vore väl för övrigt orimligt att begära. En samordningsgrupp skall dock organiseras på regeringens initiativ, något som vi avvaktar med intresse.

*

Ett nytt år nalkas med nya krav och nya förhoppningar.

I dagens läge när kvinnornas och barnens problem (lika med hela samhällets problem) är tillspetsade mer än någonsin har SKV beslutat att utge **Vi Mänskor** sex gånger om året istället för fyra. Vi tror att det behövs. Vi måste få ut vår information oftare, det är för litet med en gång per kvartal. Ett djärvt beslut av ett fattigt förbund i en tid när tidningsdöden härjar, men vi vill tro att det skall lyckas. Vi har på senare tid fått många bevis på att vår tidning läses och uppskattas. Men skall den ökade utgivningen lyckas måste vi alla spänna oss till det yttersta.

Hjälp oss med artiklar och uppslag! Skaffa nya prenumeranter!
Sprid Vi Mänskor!
Ett Gott Nytt År för **Vi Mänskor** och för oss alla!

Vad kan olika befolkningsgrupper vänta sig när ett land ansluter sig till EEC, socialt, ekonomiskt, kulturellt? Vad innebär det t ex. för kvinnorna? Frågeställningen har kommit bort i den allmänna debatten om EEC. Ursula Armbruster refererar här en undersökning som gjorts av den franska sociologen Evelyne Sullerot om kvinnornas situation i EEC. Det är en svart läsning, utan några ljuspunkter. Anne Lidén har illustrerat.

KVINNAN I EEC

Vad kvinnan har att vänta vid ett eventuellt inträde i EEC är förstås svårt att bedöma, men det finns åtminstone två vägar att närma sig detta problem:

- i vilken utsträckning har de olika länderna under EEC:s 15 år försökt att "harmonisera" olika lagar, föreskrifter etc. för att skapa en gemensam nämnare för kvinnorna inom EEC.
- i vilken utsträckning har kvinnans situation i medlemsländerna förbättrats sedan EEC kom till.

En belysning av dessa frågor ger en uppfattning om vilken vikt EEC tillmäter kvinnans problem.

Något om bakgrunden

En fransk sociolog, *Evelyne Sullerot*, har på uppdrag av EEC utfört en kartläggning av kvinnornas situation i de sex medlemsländerna. Trots att rapporten utkom redan i juli 1970 har den hittills varit svår att få tag i. Marknadssekretariatet har försökt att hemlighålla den i t. ex. Danmark även efter det att den blivit "frisläppt" i Bryssel. T. o. m. en dansk folketingmedlem hade svårt att få tag i ett exemplar. När hon slutligen lyckades få låna rapporten fick hon göra det under förutsättning att inte låna ut den vidare.

Även de danska Rödstrumporna försökte låna ett exemplar, men fick svaret från Bryssel att rapporten var intern och att den inte hade något intresse för danskarna (!).

Till sist fick de ett tyskt exemplar och översatte det. (Kvinders Ehrvervsbeskaeftigelse og problemer i EF-medlemslandene, GMT, Rødstrømperne, Århus, april 1972.)

Statistik angående kvinnans ställning

Man har EEC-länderna emellan inte gjort särskilt mycket för att underlätta jämförelser av det här slaget.

Sullerot påpekar de statistiska vanskligheterna och det otillräckliga siffermaterialet. Man har först på sistone försökt använda enhetliga definitioner för att underlätta det framtida arbetet. De nationella undersökningarna skiljer sig därför mycket från EEC:s undersökningar.

Att undersöka kvinnans situation i EEC uppfattas fortfarande som en mindre viktig fråga, menar Sullerot. Än är det ett problem inom parentes.

Allmänna intryck

Sullerot tar upp och beskriver olika perioder i kvinnans liv och de svårigheter, krav och föreskrifter som hon möter i kontakten med yttervänlden.

Man möter den "tjänande kvinnan" som inte skall skapa något nytt utan endast skall vårda och upprätthålla, man möter arbeten "med goda hjärtan" och "med kroppens skönhet", man möter familjemedlemmen som "bidrar" till familjens inkomst (nålpengar).

Men alla sysselsättningar är lika dåligt betalda.

Det går inte att skildra likheter/olikheter gemensamt för alla kvinnor i de olika länderna eftersom kulturen, traditionerna och därmed bestämmelser, normer etc. inverkar olika på de olika samhällena. Men det finns en likhet som går som en röd tråd genom alla länder. Kvinnan lever som i en ond cirkel som är fast tillsluten av vanor, traditioner, värderingar och fördomar. Försöker hon komma ut ur den onda cirkeln möts hon av motstånd från samhället, dvs. kyrkan, staten och industrin. Hon möter en värld som har utformats efter ekonomiska principer och anpassats till mannen. Föreskrifter och "hjälpåtgärder" som har utarbetats för hennes del hindrar och diskriminerar henne. Man har inte gjort några stora ansträngningar för att nå överenskommelse mel-

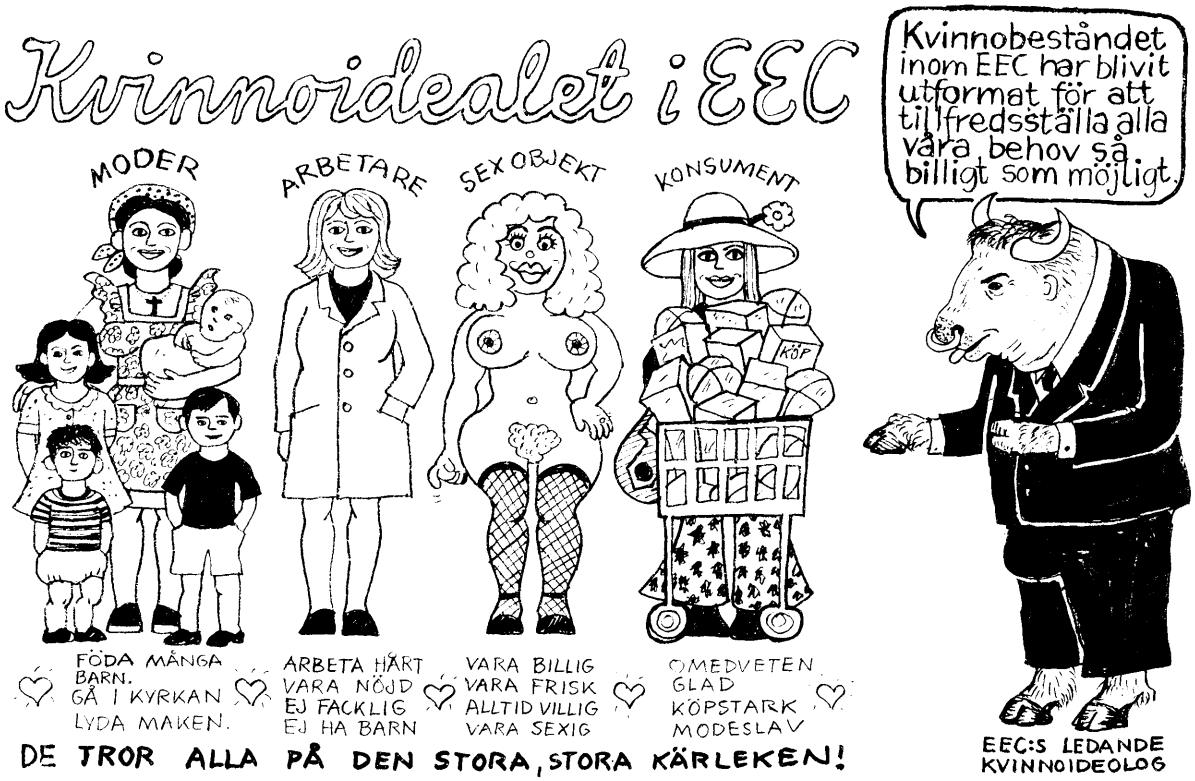

lan nationella och EEC-bestämmelser.

Här är några exempel:

I Belgien får en gift kvinna inte ta arbete utan mannens tillstånd. Arbetstidens längd är i flera länder längre för mannen än för kvinnan; även rasterna är olika. — Nattarbete är principiellt förbjudet för kvinnor i alla länder med undantag för kvinnor i ledande ansvarsfull ställning och för kvinnor som arbetar inom vårdyrket. Arbete under jord är förbjudet för kvinnor i alla länder. — Bestämmelser för ogifta handlar om möjligheten för arbetsgivaren att säga upp den som gifter sig (Belgien, Holland). — Skatterättsliga bestämmelser är i alla EEC-länder mycket diskriminerande för den gifta kvinnan p. g. a. sambeskattning. — Pensionsåldern är i Belgien och Italien lägre för kvinnor än för män. Som en följd därav blir pensionen lägre för kvinnor än för män. — Moderskapsbestämmelser är olika från land till land eftersom EEC:s egna överenskommelser aldrig blivit ratificerade av något medlemsland. Barnledigheten begränsas i alla länder till 3,5 månader. Under den tiden får kvinnorna en procentuell andel av lönen som i t. ex. Belgien bara går upp till 60 procent. I alla länder utom i Holland finns ett förbud att avskeda gravida kvinnor. I Belgien upphävs detta förbud en månad (i Västtyskland fyra månader) efter barnledigheten. (Vad kvinnorna skall göra därefter får vi inte veta något om.) I Italien skall arbetsgivaren med minst 30 anställda kvinnor inrätta ett amningsrum eller spädbarnshem. Detta har till följd att arbetsgivaren undviker att anställa fler än 29 kvinnor.

I princip är alla dessa föreskrifter värdelösa eftersom de både är ogenomtänkta och kolliderar med praktiken.

Skyddsåtgärder och restriktioner kan föranleda arbetsgivaren att tveka att anställa kvinnan p. g. a. risken för giftermål och barn. Eller kvinnan själv tvekar att förvärvsarbeta.

Man möter ofta denna motsättning mellan industrins lönsamhetsprinciper och vissa andra värderingar som finns i samhället. Samhällets värderingar säger till kvinnan att gifta sig och få barn, medan detta för industrin betyder att hon blir olönsam.

Varför låter man kvinnor arbeta på sjukhus om natten men inte i restaurangbranschen? Är nattarbete mindre farligt för mannen?

I alla länder finns det föreskrifter som förbjuder kvinnan att syssla med farligt, ansträngande och hälsofarligt arbete.

Vilken nonsens! Vem avgör vad som är farligt, ansträngande och hälsofarligt? Hur värderar man hårdheten i det moderna arbetet med ackordshets och lång arbetsdag? Sullerot understryker vidare att man aldrig har försökt skona kvinnans hälsa. Man kringgår ofta dessa bestämmelser medelst s. k. "tekniska hjälpmedel".

Det är alltså gamla värderingar och fördomar som ligger i botten på samhället. Dessa återspeglas i och inverkar på varje kvinnas liv. Sullerot: "... *det rör sig helt enkelt om direkta utslag av fördomar mot kvinnokönet, fördomar, som i dess oförnuft kan mäta sig med rasfördomar.*"

Utbildning — Giftermål — Barn

Enligt Sullerot är det svårt för den unga flickan att planera sin yrkesframtid eftersom den är av-

hängig den osäkra faktorn giftermål och barn. Trots detta har förvärvskvoten för 14—19-åringar gått tillbaka i alla länder till förmån för viss utbildning. Men i Västtyskland t. ex. arbetar dubbelt så många flickor mellan 14—19 år som pojkar. Detta tyder på mannens längre och mera omfattande skol- och yrkesutbildning. Flickor tar ofta efter obligatoriska skolgången ett arbete i väntan på äktenskap. (Holland, Västtyskland.) Även på universiteten finns det flera män än kvinnor.

Män och kvinnor väljer olika skolor, olika yrkeslinjer. Det är fråga om en massiv "feminisering" inom vissa arbeten, vissa yrken, vissa industrigrenar. Men vad som anses vara typiskt manligt och typiskt kvinnligt är olika i de olika länderna. (Ex. läraryrken, yrken inom hotell- och restaurangnäringar.)

Den genomsnittliga äktenskapsåldern sjunker i alla EEC-länder. I regel får kvinnan barn i början av äktenskapet. Först efter två eller tre barn använder hon preventivmedel. Födelsetalen är förhållandevis låga i EEC-länderna. Trots den negativa bedömningen av den gifta förvärvsarbetande kvinnan ökar deras antal. Den bäst utbildade och bäst kvalificerade kvinnan går snabbast tillbaka till arbetet.

Men kvinnan får mycket otillräcklig hjälp med barnpassningen inom EEC. Det har inte gjorts någonting för att undanröja detta problem varken angående daghemmens antal eller dess pedagogik. Här visas tydligast kvinnans motsägelsefulla situation. Å ena sidan ger det kvinnan status att ha barn, å andra sidan har hon som mor ingen chans på arbetsplatsen. Familjefadern får alltid anställning i tävlan med en gift mor. Hon blir först uppsagd. Eftersom hon från början har sämre utbildning och förlorat några arbetsår genom att vara hemma, klassificeras hon lägre även gentemot sina ogifta och barnlösa kolleger. Arbetsmarknadens krav är produktivitet och lönsamhet; privatlivet skall hållas utanför — och barn är en del av privatlivet. Daghemmens antal, deras föreskrifter och regler, ekonomi och huvudman (stat, kommun, kyrka, privatperson, arbetsgivare) är olika från land till land. Det är svårt att göra en jämförelse inom EEC. Men bristen på daghem och fritidshem är katastrofal i alla medlemsländer.

Den förvärvsarbetande kvinnan

Antalet förvärvsarbetande kvinnor fördelar sig olika i olika länder, beroende på region, industrins lokalisering m. m. (i motsats till mannen). I alla länder finner man de flesta kvinnorna inom servicesektorn. Förutom servicenäringen återfinns kvinnorna i tobaks-, textil-, beklädnads- och skoindustrin. Enligt Sullerot beror det på kvinnans "underlägsenhet i muskelkraft" och hennes "överlägsenhet i fingerfärdighet".

Bland de förvärvsarbetande kvinnorna är andelen kvinnor sysselsatta i industrin ungefär lika inom EEC. Kvinnornas andel i industrin av alla de i industrin arbetande är ca 20 procent i alla länder.

Kvinnornas förvärvskvot i ett område beror på förekomsten av industri, arten av industri och arbetsgivarens och arbetarnas inställning till anställda kvinnor.

Antalet yrkesutbildade arbeterskor är i alla länder i minoritet (i motsats till yrkesutbildade arbetare). Ju yngre kvinnorna är desto bättre yrkesutbildade är de. Dessutom är de som varit längst anställda inom ett visst område också de bäst utbildade.

Kvinnan som har varit tvungen att vara hemma under den tid hon inte kunde få hjälp med barnpassning, blir därmed från början utslagen. Bara kvinnor mellan 20 och 30 år räknas till "den goda arbetskraften". Men att ha yrkesutbildning ger kvinnan bara en viss garanti. Hon diskrimineras fortfarande på arbetsplatsen i sin yrkesutövning. Mannen definieras genom sitt arbete, kvinnan genom äktenskap och moderskap; hennes arbete får alltid en underordnad ställning.

Den högsta procentuella andelen yrkesutbildade arbeterskor finner man i de industrigrenar där kvinnorna dominerar (beklädning, skoindustrin). Där är investeringen i utrustning lägst, lönen är lägre. Industrier med dyr utrustning investerar mycket litet i den kvinnliga arbetskraftens yrkesutbildning. Detta förklarar tillbakagången av anställda kvinnor i textilindustrin, där yrkesutbildad manlig personal anställdes i takt med att denna industri utrustades med bättre och dyrare maskiner.

Inom några andra yrken är kvinnans antal så här:

I Tyskland finns 1,2 procent kvinnor i högre tjänst. — På ingenjörsområdet ligger Frankrike i spetsen med 3,6 procent (1968). — 48,4 procent av alla apotekare i Frankrike är kvinnor. — Endast inom ett område är kvinnor verkligen högt representerade, nämligen läraryrket. Men i alla länder utom i Frankrike återfinns de flesta kvinnor i grundskolan. På högre läroanstalter finns kvinnorna mera sällan.

Lön

De arbetande kvinnorna är i alla länder och i alla yrkesgrenar sämre betalda än männen. Kvinnan är en slags underproletariat och används som lönebroms, skillnader beror på förvärvsgren.

Så här mycket lägre, räknat i procent, ligger kvinnolönerna i förhållande till manslönerna i några EEC-länder.

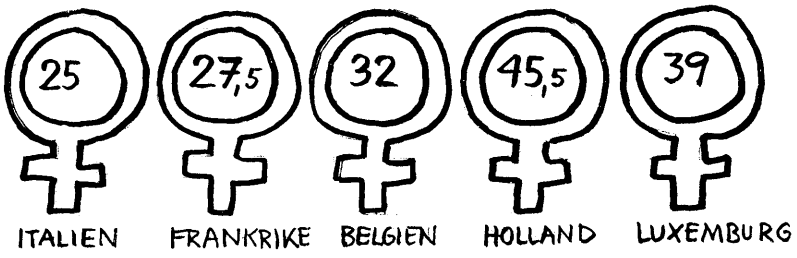

Löneskillnader mellan man och kvinna är inte lika i de olika länderna. "Det fanns otvivelaktigt en skillnad i olikheterna. En sammanslutning som EEC kunde inte bortse från detta problem utan att (åtminstone i början) otillbörligt gynna dem, som betalat kvinnorna de lägsta lönerna. Det skulle föra de länder, som praktiserade en större jämlikhet, in i en vansklig konkurrenssituation, vilket var oacceptabelt."

Flertalet kvinnor koncentreras i de lägre inkomstgrupperna. Ju högre man kommer i inkomst desto färre kvinnor finner man. "I de industrier där det finns till övervägande del kvinnor når lönen för yrkesutbildade kvinnor inte ens upp till samma lönenivå som de icke-yrkesutbildade män i de industrier, där männen är i majoritet."

Faktorer som påverkar löneskillnaderna är:

1. Koncentrationen av den kvinnliga arbetskraften i de traditionella och därmed sämst betalda yrkesgrenarna.
2. Kvinnans dåliga yrkesutbildning.
3. Arbetsfrånvaro p. g. a. graviditet, barn.
4. Efterfrågan på arbete är större än utbudet för kvinnor.
5. Företagets storlek.
6. Kvinnans ålder.
7. Anställningstid.
8. Kvinnans kortare dag- och veckoarbetstid.
9. Lönesättning (ackord m. m.).
10. Prövningstid; hennes dåliga representation inom ansvarsfulla tjänster.

Några exempel:

I Frankrike nådde genomsnittslönen för expediter och kvinnliga anställda i mindre företag inte ens upp till 60 procent av genomsnittslönen för mannen i samma grupp.

De största löneskillnaderna finns i Luxemburg och Holland.

Beträffande utvecklingen av kvinnolönerna kan man förutsäga att lönen kommer att stiga — om än långsamt — i de länder där löneskillnaderna är störst. Men utvecklingen stannar upp vid ca 80 procent av mannens lön. Detta sprider sig från det ena landet till det andra. Alltså en stabilisering av diskrimineringen.

Europa-tjuren i dubbel upplaga väger kvinnans två roller mot varandra.

Artikel 119 i Romfördraget om lika lön för lika arbete (som inte är ratificerad i Holland) är långt ifrån uppfylld och kan lätt sättas ur kraft genom de nationella författningarna. Dessutom finns olika tariffkontrakt med skillnader i lön mellan man och kvinna eller också arbetar kvinnan utan kontrakt. Man värderar olika jobb olika, använder juridiska knep eller överenskommelser för att klassificera kvinnoarbete till de lägre löneklasserna. Man tenderar mot en harmonisering mellan länderna av icke-jämlikhet mellan lönen. För arbetsgivaren är den kvinnliga arbetskraften en intressant reservoar så länge den förblir billig p. g. a. sina speciella svagheter.

Några allmänna tendenser:

Det samlade antalet förvärvsarbetande kvinnor har gått tillbaka i fyra av medlemsländerna (Frankrike uppvisar en måttlig ökning). Mest oroväckande är situationen i Italien. Förvärvsintensiteten bland unga kvinnor där blir allt lägre.

Kvinnans bättre utbildning ger ännu inget resultat. P. g. a. den manliga arbetslösheten är det hopplöst för kvinnor att få arbete.

Å andra sidan är behovet av arbetskraft i några EEC-länder så stort att man importerar arbetskraft med dålig lön, flyttning, eländiga bostäder och mänskliga, sociala, ekonomiska problem som följd.

Avslutande kommentar

Rapporten är en viktig och informativ läsning om kvinnans situation i EEC. Men den bör läsas kritiskt.

Här är några svaga punkter som Rødstrumporna påpekar i sin inledning:

- det omfattande statistiska materialet presenteras utan nödvändiga analyser och med nödtorftiga förklaringar. Sullerot är själv medveten om detta men anser att det skulle ha belastat (!) rapporten onödigt mycket och att det också av taktiskt-politiska skäl var olämpligt, en förklaring man knappast kan godta.
- I de analyser som finns underlåter hon att sätta in fakta i ett helhetssammanhang och därför kommer Sullerots slutsatser att stå för sig själva, utan grund.
- rapporten är ett beställningsverk. Visserligen har Sullerot inte skönmålat verkligheten men hennes föreställningar om hur framtiden ska bli är naiva. Hon söker hela tiden EEC-vänliga lösningar och kompromisser inom kapitalismens ramar och angriper aldrig det ekonomiska systemet. För

Forts. på sid. 10

NEJ TILL EEC!

● Hon är knappt fyrtio år. Bor i Norrbotten. Barnen är stora och bor på annan ort. Förgäves har hon sökt arbete under flera år. Hon och de andra kvinnorna på orten bevakar noggrant varje förändring i läget på Domus. Kanske någon slutar.
Ofta pratar hon om hur skönt det vore att försörja sej själv stå på egna ben och ha arbetskamrater.

● Hon är 26 år och bor i en mellansvensk stad. Ensamstående med två barn i förskoleåldern. Under ett år har hon suttit i sin förortslägenhet och levt på socialbidrag. Hon vill gärna arbeta, men kommunen har slut på familjedaghem och barndaghem. Hon kan inte gå tillbaka till sitt affärsjobb heller. Där slutar hon ibland åtta på kvällen.

● Hon är lite under fyrtio år. Bor i Västerbotten på gården som mannen tog över. För ett par år sedan gick det inte längre ekonomiskt med jordbruket. Mannen fick AMS-omskolning och jobb på sågen tre mil längre bort. Sedan dess har hon haft fem kor, två grisar och ett par får som arbete. Slåttern har de klarat av tillsammans med släkten under hans semester. Men nu ska mjölkhämtningarna dras in. Då måste korna slaktas. Då får hon sitta där och se åkrarna växa igen.

● Hon är 28 år idag och bor i Stockholmsförort. Fick barn tidigt och har varit hemma och skött odm. Mannen går på sjön så hon har varit ensam mycket, men trivts med barn och dagbarn. Men under de senaste åren har hon längtat efter ett arbete. Oron inför det svåra i att få ett jobb när barnen börjat skolan har förpestat många av hennes dagar.

● Hon är 26 år, ensamstående med treårig dotter. Hon bor i Tensta och arbetar på kontor inne i stan. Varje morgon stiger hon upp klockan fem för att hinna vara på jobbet kvart i åtta.

När hon klarat av den långa resan hem efter jobbet och hämtat flickan är klockan kvart i sex. Hon trivs med jobbet och arbetskamraterna men är så trött på kvällarna. Hon skulle gärna vilja vara aktiv på något sätt och dessutom gå på språkkurs. Fackföreningsmöte har hon varit på en gång — då hennes mamma som bor i motsatt ända av stan passade flickan.

Så ser situationen ut för några kvinnor jag känner — det är släkt, bekanta och vänner.

Deras situation kan sättas mot ett citat från "Kvinnoaktionen mot norskt EEC" (Oslo, sept. 72)

— Vår främsta paroll i kampen mot EEC har varit Rätt till arbete. Kring den har kvinnor från fabriker, skolor, sjukhus och kontor kunnat samlas lika fast som någonsin fiskarkvinnorna från Nordnorge. Kvinnor har vetat att ett medlemskap i EEC står i klar motsättning till kvinnans rätt till arbete."

I Sverige har nu regeringen undertecknat ett frihandelsavtal som är utvecklingsbart. Riksdagen har ännu inte godkänt avtalet.

Samtidigt har vi en lågkonjunktur som vi ännu inte sett slutet på denna gång och som kommer att följas av flera.

Det är dags att den progressiva kvinnorörelsen på allvar gör upp med den dåligt genomtänkta linje som vissa kamrater, bl a Kajsa Ohrlander, under lång tid framfört.

Kajsa har, åtminstone utåt, funnit det viktigast att tala om kapitalets intresse av att kvinnan arbetar än de krav som kvinnan själv ställer i förhållande till arbetet. Kajsa har också hävdat att det främst är välutbildade kvinnor som har ett intresse av att kämpa för rätten att arbeta — tvärtom visar hela 1900-talets historia att det är arbetarkvinnorna som rest kravet.

Familjens realinkomstsänkning har felaktigt satts i motsättning till kvinnans RÄTT till arbete. Kajsa tycks ha utgått ifrån att de flesta kvinnor livet igenom bor tillsammans med en man som arbetar.
Ja, felaktigheterna hopar sig.

Men visst stämmer det att den arbetande kvinnan får en omänskligt tung arbetsbörda. Förutom barn, hushållsarbete och arbete ska hon klara de allt längre resorna till arbetsplatsen.

Det är ingen tillfällighet att bara EN procent av LO-ombuden är kvinnor.

Vi måste koppla kravet på "Kvinnans rätt till arbete" med "Sex timmars arbetsdag för män och kvinnor" och "Fackmöten under betald arbetstid."

Rätten till arbete har för den progressiva kvinnorörelsen alltid varit kopplad till kravet på daghem. Och visst har det genom kvinnornas kamp byggts daghem. Men idag under knapra budgettider skär kommunerna ner på daghemmen och urholkar alltmer daghemmens målsättning. Så har EN förskolelärare på en söderdaghem i Stockholm ensam hand om sjutton barn på eftermiddagarna.

Kravet på fler daghem måste alltid kopplas till "Bättre daghem." Annars kommer vi att få kapitalintensiva broilerfabriker till våra barn.

"Fri abort" är en grundläggande rättighet för kvinnan. Men lika viktig är kvinnans "rätt att föda barn".

Alla känner till den förnedrande behandling som en arbetssökande kvinna utsätts för:

— Har ni barn? . . . Nähä . . .

Och blicken glider misstänksamt ner mot kvinnans mage. Blicken är bara upptakten till en arbetssituation där kvinnan gång på gång tvingas förneka att hon är kvinna, med rätt att föda barn.

Det är viktigt och brådskande att vi nu alla tillsammans deltar i Nej till EEC-arbetet och kräver folkomröstning i EEC-frågan och att vi hårt försvarar kvinnans rätt till arbete, s a m t i d i g t som vi för ut de krav som är nödvändiga för att kvinnan överhuvudtaget ska ha RÄTTEN att arbeta.

Margareta Garpe

Gör det du länge tänkt...
Se över dina försäkringar!

FOLKSAM

Sara Lidman:

USA UT UR VIETNAM!

Tal vid Vietnamdemonstration i Stockholm 3 oktober

Kamrater!
Vid hemkomsten bläddrar man snabbt igenom de senaste veckornas Dagens Nyheter. Den störst uppslagna nyheten är kapardramat i Malmö. Övre halvan av första sidan den 16 september upptas av en SAS DC9 och bildtexten lyder: "De nittio människorna ombord på det kapade planet fick uppleva timme efter timme av skräck och ovisshet." Vidare läser vi Palmes kommuniké: "Vi kommer att göra vårt yttersta för att värna livet på de här människorna som kommit i vägen för flygkaparna."

Nej, jag citerar inte detta för att vara ironisk. En enda timme av skräck och ovisshet är något fruktansvärt.

"En värld är varje människa." Ja. Hela världen — gånger nittio — var i fara på Bulltofta. Det var medmänskligt och alldeles juste att alla som kände till detta dödliga hot gjorde sitt yttersta för att avvärja det.

Vietnam har idag en befolkning av 40 miljoner människor. Större delen av detta antal befinner sig i det tillstånd som DN så målande beskrev med "timme efter timme av skräck och ovisshet". Många fler än nittio dödas varje dag. Och hundratals såras, blir invalider för livet. Tusentals mister anhöriga. Men var är den omvärld som säger "vi kommer att göra vårt yttersta för att värna livet på Vietnams människor som kommit i vägen för luftpiraterna från USA"?

I samma Dagens Nyheter står det att FN-chefen efterlyser kraftag mot luftpirater. Waldheim sa att han själv påyrkat "att FN-församlingen som särskilt ärende skall ta upp frågan hur man skall kunna förebygga terrorism och andra former av våld som hotar oskyldiga människors liv och äventyrar grundläggande fri- och rättigheter".

Det ohyggliga är att detta i och för sig humana uttalande blir ett direkt legaliserande av USA:s överfall på Vietnams folk.

Terrorism, det är att kapa ett flygplan i Europa med vita passagerare. Trehundra bombräder mot trehundra byar i Vietnam — det kallas inte terrorism. Det kallas *USA:s insatser eller flygunderstöd.*

Våld som hotar oskyldiga människors liv — så heter det bara om hot mot vita resenärer. En utbombad skola i Nordvietnam det kommer inte i kategorin oskyldiga människors liv. Där heter det helt snyggt *USA:s engagemang i Vietnom.* När Waldheim tar till de stora orden om flygkapningens offer i Europa men aldrig använder samma uttryck om Vietnams folk så blir följden att han förringar vietnamesernas grundläggande fri- och rättigheter. Han nämner dem icke. Han ifrågasätter deras rättigheter genom att tiga när dessa rättigheter kränkes.

Nittio människor i fara är *hela världen gånger nittio* och något oerhört. Men 40 miljoner människor i Vietnam är icke mindre än 90 personer i Europa. Jag upprepar: 40 MILJONER MÄNNISKOR I VIETNAM ÄR ICKE MINDRE ÄN NITTIO MÄNNISKOR I EUROPA.

Kvinnan i EEC

Forts. från sid. 7

Sullerot är målet lika lön och att kvinnan ska bli konkurrenskraftig med mannen. Lösningen är att kvinnorna ska tränga in i alla förvärvsgrenar och utföra samma jobb som männen.

● det saknas förklaringar på hur samhälleliga lagar inverkar på kvinnans ställning. "Rapporten bidrar inte till att utveckla kvinnans egen förståelse av förutsättningarna för hennes kamp och därför inte heller något om hur denna kamp ska föras." — "Med kvindebevaegelsen mod EF — skaerp klassekampen!"

Man kan också påpeka några andra svagheter i rapporten. T. ex. faller Sullerot in i en känslosamhet för kvinnorna och kopplar hela tiden kvinnor och barn utan att där räkna med männen. Eller hon propagerar för blandade skolor — men hon säger inget om hur dessa skolor ska se ut. Eller blundar hon för det behov industrin har av den lågavlönade kvinnliga arbetskraften och att kvinnoindustrierna därför lokaliseras där billig kvinnokraft finns.

Men kritiken mot Sullerots rapport ska inte skymma det faktum att det är viktigt att detta statistiska material samlats — till det behövs resurser som knappast en kritisk kvinnorörelse har. Att Sullerot sedan är rädd att dra konsekvenserna av det hon säger gör kanske inte så mycket — de konsekvenserna kan andra dra. Det gäller att vi gör det.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att rapporten inte ger några belägg för att EEC skulle ha en målmedveten förbättring av kvinnans situation på sitt program. Under EEC:s 15-åriga existens har inga väsentliga förändringar skett och ingenting tyder på att så kommer att ske i framtiden.

Behöver det sägas. Skamligt nog behöver det sägas efter det sätt varpå nyheter presenteras i denna del av världen.

Kanske har vi som demonstrerat för Vietnam i några år varit alltför abstrakta i vår sakframställning. Argumenterat för mycket i siffror och för lite med inlevelsen som vapen. Vi har talat om kulsplitterbomben — de olika typerna fram till dagens modell i plast. Men blyghet eller fruktan att framstå som sentimentala har avhållit oss från att försöka fatta hur det är att få sådana splitter i sig.

Jag såg en familj på en byaklinik, far och fyra barn som råkat ut för en svärm av kulsplitter. Modern var död. Ingen av de överlevande hade något stort synligt sår. Bara några små klo-märken. Men de var alla som i ett skruvstäd av smärta. En pojke var fem år. Han satt i knä på sin far. Båda i samma vånda. Läkaren trodde att pojken hade sex eller sju splitter i sig. Men omöjliga att lokalisera och alltså omöjliga att operera bort. Denna femåring kan bara sitta och känna hur kulorna gnager, genom blodkärl och nerver och fibrer — hur de sakta äter sig genom hans kroup till *en* är barmhärtig nog att tränga in i hans hjärta. Det kan dröja ett halvår. Och varje sekund av denna tid måste han genomlida. Så att denna gosse vid 5½ års ålder kommer att ha haft ett mycket långt liv. Hans torra gråt var redan en gammal mans.

Alla större fabriker har nu slagits ut i Nordvietnam. Men vietnamesernas energi är outtröttlig. De bygger nya små verkstäder överallt på landsbygden. Jag såg en textilfabrik i en by, inrymd i lätta bambulokaler med tak av palmblad. Stora packar av finaste bomullsväv fraktades därifrån med buffelkärror. När man ser denna livsvilja, denna uppfinningsrikedom förstår man att de aldrig kan besegras.

Men luftpiraterna från USA med sin elektroniska utrustning letar systematiskt efter varje tillstymmelse till verkstad. En dag såg jag ett bombanfall på en halvmils håll. Målet för den räden var en liten risskalningsfabrik med trettio anställda.

Ett annat uppenbart bombmål för USA är undervisningsväsendet. Nästan varje dag är det rapporter om skolor av olika slag som träffats. En dag besökte jag en lärarhögskola som evakuerats från staden och nu hade elevbostäder och klassrum i landsbygdens traditionella bambuhyddor. Denna skola hade fungerat ett halvår och undgått bombningar. Men hur länge till? Tre km ifrån fanns en liknande anläggning, en teknisk högskola i bambu.

Samma dag som jag besökte lärarhögskolan dånade marken av ett bombanfall. Och efter några timmar fick vi veta att den tekniska högskolan träffats och att många studenter dödats. Alltså står också lärarhögskolan i tur. Nixon tål inte att någon undervisning pågår i Nordvinetnam — "allt det som stärker befolkningens vilja att göra motstånd" — som det heter i Pentagons definition om militära mål.

Nixon talar om USA:s heder. Så bottenlöst djupt har USA sjunkit att det har en president som kallar det heder att kunna jaga ett folk från luften, sarga, jaga, smäda. Heder för Nixon det är att ha en vetenskap som kan framställa särskilda chockbomber — concussion bombs — som förintar allt bräckligt — hus byggda av bambu — barn som ännu har en vek benstomme. Även om de är i skyddsrum dör barnen av denna bomb — så stark är tryckvågen.

Varenda bro i Nordvietnam har bombats tio gånger, några upp till fyrtio gånger. Och varje bro repareras omedelbart. De sätter en heder i att hålla trafiken uppe, att hålla sig själva uppe, modet, livet, tron på en bättre värld. De säger: detta är vårt land. Och vi tänker stanna här. Vi har rätt att leva här. Vi respekterar andra folks rätt att leva. Men vi respekterar också vår egen rätt. Varför ska vi tigga om nåd — när vi har rätt.

Omvärlden vet vad vietnamesernas menar med heder. Vi har sett deras sammanhållning, deras oförlikneliga motståndskraft, deras storsinta hållning mot de nedskjutna luftpiraterna.

Vi vet också vad Nixon menar med heder: Mördarens ansikte.

Och vad anser västerlandet med heder: Är det att säga *neutral* tio gånger om dagen?

Det är sant att Nixon bedriver en psykologisk krigföring mot Europa som är minst lika utstuderad som hans elektroniska krigföring i Indokina. Och det är sant att Nixon har hejdukar i Europa som är skickligare än han när det gäller att försvara USA:s krig. Och likväl: Samtidens människor vet nu ändå tillräckligt för att ta ställning. Nixon måste fördömas. Vietnams folk måste få ett starkare stöd av världens folk än hittills.

Just innan jag gick till detta möte fick jag höra nyheten att borgmästarna i alla Nordvietnams utbombade städer sänt en vädjan till världens folk att protestera mot den folkutrotning som USA begår i Vietnam. De utsänder en vädjan som om de ännu trodde att omvärlden består av levande medmänniskor. I Vietnam har de så höga tankar om oss — de tror att vi är som folk, att vi ska reagera som folk, att vi ska stå upp och göra allt för att hejda denna USA:s människoslakt. Kamrater, vi måste leva upp till denna tilltro, vi måste bli mera uppfinningsrika när det gäller att skapa opinion för Vietnams folk och mot USA:s terror.

För dagen bara detta: Vi måste visa regeringen att den har folkets stöd för ett omedelbart avbrytande av varje förbindelse med knarkjuntan Thieu i Saigon. Visa att svenska regeringen har folkets stöd för ett snarligt erkännande av provisoriska revolutionära regeringen i Sydvietnam. Folkets stöd för ett ökat bistånd till Nordvietnam och FNL. Folkets stöd för varje initiativ som regeringen kan ta att få andra regeringar i Norden och det övriga Europa att fördöma USA och kräva USA ut ur Vietnam. Nu. Genast. Så sant vi vill kallas människor.

Den positiva stadsmiljön med dess blandning av människor är snart ett minne blott. Chockhyror och kontorisering tömmer innerstäderna på "vanligt" folk. Landsbygden isoleras genom centraliseringen. Kvar blir förstadsgetton, segregerade bostadsområden, glesbygdsmisär. Att bro bra och någorlunda billigt är snart ett stort privilegium. Vad gör man? Anpassar sig helt enkelt? Nej, upp till kamp! Katja Waldén diskuterar bostadspolitik med utgångspunkt från fyra nyutkomna böcker.

Bostadspolitik — för vem?

Vi, hyresgäster i tre sekelskiftes-hus på Kungsholmen, har samlats för att diskutera vår framtid. Husen är i stort sett kvar på sekelskiftesstandard, men många av hyresgästerna har själva restaurerat sina våningar, satt in olika värmesystem, vattenuppvärmning, i något fall badrum. Länge förvaltades husen av ett försäkringsbolag, Men 1968 såldes de till en privat byggmästare, antagligen i rivningssyfte. Men det är inte längre lika lätt att få rivningstillstånd. Så husen har stått kvar, i stort sett oreparerade sedan 70 år.

Så slopades hyresregleringen, ett beslut som satte hela hyresmarknaden i gungning. Vad som nu närmast intresserar värden är en topprenovering av husen, med bl. a. indragning av hiss, och en tre à fyra gånger fördubblad hyra. Vad som intresserar *oss* är en renovering av lägenheterna på en måttlig standard. För tillfället har förhandlingarna strandat och i väntan på nya har vi alltså samlats för att se vad vi själva kan göra.

Någon har kommit upp med förslaget att vi skulle gå samman i en bostadsrättsförening, med gemensam fond för de allmänna upprustningarna och valfri standard för varje hyresgäst. Så har man gjort i ett hus längre nedåt gatan och en ung arkitekt har berättat för oss om dessa hyresgästers långdragna men så småningom framgångsrika förhandlingar med hyresvärden. Någon har tagit fram fakta om våra hus och nu försöker vi räkna fram kalkyler för detta alternativ.

★

Den andra bilden är hämtad från en bergslagsbygd mellan slätt och skog. Dit har en ung familj flyttat, med fyra barn åldern 5—14 år. Allt — eller nästan allt — återstår att göra i huset, tomten är stor men måste röjas. Familjen kan se fram mot år av hårt arbete, antagligen också tillfredsställande eftersom de själva valt denna livsform. Båda föräldrarna är socialt verksamma, men nu, märker man, knyts deras största engagemang till det egna hemmet, den miljö de skapar tillsammans för sig och sina barn.

★

Jag ser mig omkring bland hyresgästerna från 36:an, 38:an och 40. Mest är det vi från gathusen som har samlats. Vi representerar — och fullföljer därmed en gammal tradition — ett slags överklass i förhållande till dem som bor i gårdshusen. Eller kanske riktigare: en bred representation av begreppet medelklass. Här finns några konstnärer och konsthantverkare, en journalist och TV-man, en museitjänsteman, en bibliotekarie, en f. d. kamrer. Flera är verksamma inom vårdsektorn: en sjukhuseassistent, en socialassistent, två sjuksköterskor.

De flesta av våra grannar i gårdshusen är inte med, ännu. Men vi hoppas få med dem, vi känner dem och vet deras villkor. Utom portvakten bor i gårdshusen två grekiska och en bulgarisk familj (de städar våra kontor), några pensionärer, svenska socialfall med rätt äventyrlig livsföring. Några ungdomar som hela tiden omtalas som "hippies". Möjligen är det en storfamilj.

Medan jag lyssnar betraktar jag dem och undrar över vad jag ser. Än så länge är vi ett tvärsnitt av en stadsbefolkning, ett mikrokosmos och en ögonblicksbild av vad som händer just nu i Sverige. Vi är fortfarande en blandning av unga och gamla, av olika yrken och samhällsnivåer. Vi känner varandra och hälsar på varandra när vi möts. Gemensamt har vi vår miljö och vår vilja att kämpa för den.

Men om våra försök misslyckas — vad händer då?

Jag ser på varje ansikte och försöker föreställa mig vår framtid. Den är inte längre gemensam. TV-mannen och hans fru, som är arbetsterapeut på en skyddad verkstad, kan säkert flytta till Bromma eller Lidingö, om de vill. För två andra, litet äldre familjer ligger kanske Djursholm närmare. Sjukhusassistenten med sin socialarbetande fru har sitt föräldrahem på Ingarö, konstnären och konsthantverkaren är lätta att föreställa sig i ett stort rött hus på landet eller kanske i ett kollektiv. Själv kan jag åtminstone teoretiskt välja mellan Lidingö och Skärholmen.

Och de övriga? För gårdsfolkets del finns väl knappast något val: Tensta, Rinkeby, Tyresö. Några flyttas kanske till de sociala ghetton som har bildats i t. ex.

Aspudden och Hjorthagen. Några av de unga lyckas kanske leta upp ett rivningshus som fått anstånd ännu en tid.

Kommer vi att ses mera? Jo, de av oss som är socialt aktiva kommer att göra sina besök på arbetets vägnar i Tensta och Rinkeby. Men vi andra? Kommer det att finnas någon anledning för oss att hålla kontakt när vi hamnat i var sitt ytterområde, i norr eller söder, beroende på om vi har pengar eller ej. Vi lever inte längre i samma miljö. Avståndet mellan oss är längre än de geografiska kilometrarna. Den sociala skiktningen är ett faktum på ett helt annat sätt än i vårt gathus och vårt gårdshus.

Och vilka bor i "vår" miljö? De som har råd att betala för innerstadens komfort och för en hög standard. Vilka är det? Affärsmän, högre tjänstemän, arkitekter, välbetalda konstnärer? Det vore intressant med en sociologisk undersökning på de nyinflyttade i stadskärnan.

★

Det slår mig att, som vi sitter här, representerar vi något som var bra och fint i stadsmiljön. I dag är ordet stad närmast ett skällsord, förbundet med avgaser, buller, ohälsosam miljö, kanske slum.

Men staden kan också vara något annat. För en tid sedan läste jag Per Hallströms En Stockholmshistoria. Miljön var helt igenkännlig, trots att nästan hundra år har gått sedan den tid Hallström skildrar. Då bodde polska judar och ryssar i gårdshusen. Det var ett annat, på en gång rikare och fattigare liv, och en långt större sammanblandning av de enskilda människoödena.

Ändå är grundstrukturen densamma. Staden fyller sin uppgift som mötesplats och smältgryta. På ett reducerat plan fungerar den fortfarande. Här konfronteras olika socialgrupper med varandra utan alltför hårt tryck. Utlänningar kan litet varsamt slussas in i en ny miljö, barn och gamla ser varandra (i Tyresö är 3,5 procent av befolkningen över 50 år).

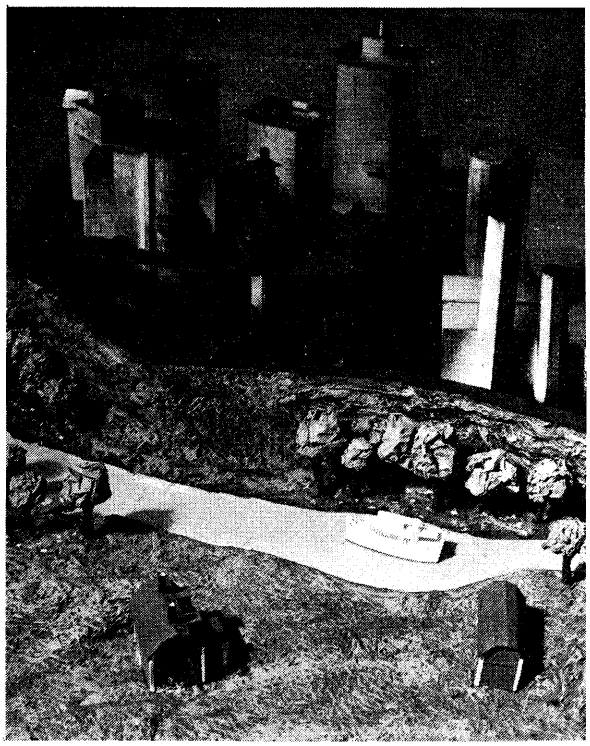

Så här uppfattar några barn staden och landet. Från utställningen "Rädda vår miljö!". Se vidare sid. 24—25.

I halvslummen finns en viss tolerans. Fyllona blir inte längre lika avskräckande när man ser dem dagligen, det finns ett ölfik där de är välkomna. Mitt i nedslitningen är detta en ganska mjuk och rätt vänlig miljö. Här finns en trött acceptans av de avvikande, de gamla, de sjuka, de utslagna. De är inte isolerade.

★

Stadsromantik? Landsbygdsromantik? Kanske, men också en spegling i en skärva av vad som utspelas just nu, överallt i Sverige.

Vi har fått rapporter om det. Fyra rätt nyutkomna böcker berättar om hur det ser ut när sprängningen är fullbordad och vi — en del av oss — har kastats ut till de förorter som också blir den nya generationens uppväxtmiljö.

Fallet Rosengård

Rosengård är ett nybyggt område strax utanför Malmö centrum, med 20.000 invånare, snart 25.000. Tvärs genom området går en 60 m bred genomfartsled, ovanför ligger en så gott som konstant bullermatta av jetplanen från och till Bulltofta. I Rosengård bor framför allt arbetare och lägre tjänstemän. Många har kommit från andra landsdelar och länder. Tre byggherrar har byggt Rosengård: Malmö Kommunala Bostads AB, HSB, Malmö Byggmästare Gemensamma Bygg AB. På en del av området, "Kinesiska muren" i nordost, har de tre byggherrarna gått samman och uppfört 3-, 6-, 9-våningshus och ett höghus med sexton våningar.

Det är finast och dyrast att bo i de privata byggherrarnas hus och i HSB:s, och där bor bättre folk. 32 procent av dem har högre utbildning och en genomsnittsinkomst omkring 25.000 kr mot MKB-boarnas 17.200. 30 procent i MKB-husen taxerar för en inkomst under 10.000 och var tredje familj — dvs. ca 500 — får också socialhjälp i någon form. MKB-borna är också barnrikare, de äter sämre, har sämre fysisk kondition.

Det finns ca 5 000 barn i barnstugeålder i Rosengård, sex barnstugor med plats för 415 barn och

335 dagmammor. Rosengård toppar brottsstatistiken i Malmö.

Vad Rosengård har, är ett kommersiellt centrum med Epa och Domus och andra butiker. Det ligger ovanför motortrafikleden och stängs kl. 22, sedan det blivit tillhåll för "element" som skrämde kunder. Det har kostat 50 milj. kr. I centrum finns också parkeringsplatser för 1.000 bilar. Utanför centrum finns inga butiker. De som har längst att gå har 800 m till affärerna.

Vad som för övrigt planeras är en stor idrottsanläggning med bl. a. simhall, fotbollsplan, tennisbanor m. m., vidare strövområden och en bygglekplats. Men *när* de blir färdiga vet man inte.

Rosengård har beskrivits av två unga fältassistenter, Carin Flemström och Alf Ronnby, som arbetat på socialbyrån där. Vad som gör deras bok intressant är att de inte bara ställer frågan hur Rosengård utformades och hur det blev som det blev, utan också sätter in Rosengård i en teoretisk referensram och analyserar svaren enligt en marxistisk teori. Mycket klart och ofrånkomligt visar de vad vår planerings- och byggnadspolitik har för praktiska, sociala följder.

Skärholmen

Pedagogiska institutionen vid Stockholms Universitet har 1969—70 genomfört en fältundersökning i Skärholmen som i bokform fått den betecknande titeln: "Man bara anpassar sig helt enkelt." Vid denna tidpunkt bodde ca 10.000 människor i höghus, loftgångshus och småhus i Skärholmen. I affärscentrum finns parkeringshus för 4.000 bilar; det finns också bibliotek, biograf, sociala nämnder, ungdomsgård, läkarhus, barnavårdscentral. 58 skärholmsbor har intervjuats, vidare 37 personer med anknytning till Skärholmens vardag (polis, socialassistenter etc.). 426 skärholmsbor har besvarat enkätfrågor. Anledningen till att undersökningen kom till stånd var den oro som socialarbetarna i området kände inför de tunga sociala problemen i Skärholmen.

Den samlade informationen är förkrossande tydlig. Segregation, pressad ekonomisk situation, isolering präglar Skärholmens människor. Deras barn — varav 3.000 under 15 år — är rastlösa och otrygga. Det råder brist på lekplatser och sysselsättning för alla åldrar. Sysslolösheten är en starkt bidragande orsak till ungdomsproblemen. De vuxna är till stor del passiviserade och resignerade, som boktiteln antyder.

Tensta

Tre Expressen-medarbetare, Olle Bengtzon, Jan Delden och Jan Lundgren, har skrivit en ilsken bok, "Rapport Tensta", om den första utbyggnaden av Järvafältet, där ca 30.000 människor bor; med ca 350 daghemsplatser. Också den innehåller intervjuer med samma tendens som de övriga böckernas: så fort man får en chans flyttar man från Tensta. Men vad boken framför allt siktar in sig på är de olidliga nybyggarförhållandena som de inflyttade får leva under i månader och år: sprängsten, byggbråte och livsfarlig trafik hotar dagligen barn och vuxna. Inte mindre än 30 byggföretag är inblandade i uppbyggnaden av Tensta och någon samordning mellan deras byggnadsplaner har det tydligen inte varit tal om. Givetvis har det kommersiella centrumet ordnats först och utbyggnaden av de sociala och kulturella inrättningarna har kommit senare — om de kommit. Det är möjligt att det färdiga Tensta kan ge sina invånare en bättre stadsmiljö än det mesta som tidigare byggts. "Det är dock ringa tröst för 10.000-tals nybyggare som tvingats leva i en skräckvärld, lida av vantrivsel och undermålig service, drabbas av olyckor och utsättas för ständig psykisk och fysisk press."

Byggherrarna

Anders Jonasons "Byggherrarna" ger en annorlunda aspekt på byggandet. Han har gett sig in i byggdjungeln, samtalat med markägare, byggmästare, arkitekter, kommunalpampar, stadsplanerare, fastighetsmäklare och ger en bakgrund till kampen om mark och om byggrätt, tar upp de orimliga kostnaderna, den meningslösa "standarden", den ofria konkurrensen och hela det människoovänliga miljöskapande som försiggår i Sverige.

★

Nu får det vara nog!

I de tre första böckerna pekar alla fakta och intervjuer entydigt mot samma sak: den sociala segregationen, passiviseringen av människorna, den helt omöjliga barnmiljön, som fostrar till våld, brutalitet, aggressivitet och ger små möjligheter till uppbyggandet av en personlighet, en människa.

Det är allvarliga fakta, som för övrigt varit kända länge. Debatten startade redan när Skärholmen stod färdigt. I innerstaden bildades byalag som kämpade för *sin* miljö. När hyresregleringen upphörde riktades uppmärksamhetens ljus mot stadskärnan och dess befolkning. Vilket eventuellt är en fördel: möjligen har de som bor där större resurser, lättare att artikulera sig och vet vad de slåss för eftersom de bott länge i sin miljö. De är svårare att hantera och att tysta än förortsborna, som ryckts upp med rötterna och förpassats till sin miljö (bara 2 procent *ville* till Rosengård).

Det viktiga är att båda grupperna pressas mot samma solidaritet: den ena i kamp för en miljö som de uppfattar som positiv, miljömässigt och socialt nyanserad, den andra i reaktion mot en miljö som de uppfattar som människoovärdig. De hinder och fiender de har att bekämpa är desamma: fantasilöshet och vinstbegär hos byggarna (Cementa, som i dag erbjuder sig att rusta upp stora delar av Vasastan i Stockholm, har ökat sin vinst från 14 till 32 milj. kr på 8 månader), byråkrati och likgiltighet hos ansvariga myndigheter. Framför allt en helt rubbad uppfattning av vad som menas med en bra miljö för människor. Detta är givetvis ingen enstaka persons eller enstaka personers fel; det är

bara summan av en mängd misstag, slentriantänkande och mer eller mindre medvetna felgrepp och egendomliga slutsatser. Det är dags att sätta stopp för det nu.

Vad kan man då göra?

De flesta av oss har ingen möjlighet att förverkliga drömmen om landet. Frågan är också om det är lösningen. Det sunda livet på landet innebär en stark koncentration på den egna tillvaron, en privatisering och isolering. De som menar att samhället måste innebära integrering, kommunikation och genomströmning av idéer, kontakt, kan knappast välja den vägen. De som står upp för ett stadsideal i *den* meningen, inte sådant det ser ut i dag.

Naturligtvis ändrar man inte så många missförhållanden i ett slag. Jag tror man måste se kampen i etapper, och varje etapp är en bit på väg mot det avlägsna målet. Men de första stegen måste också tas. Alltför många misstag har begåtts. De får inte bli fler. Riktningen måste vändas. Då blir varje sten, varje gata värd att kämpa för, varje åtgärd som förmänskligar miljön.

Det finns givetvis rent praktiska vägar att gå.

I de nybyggda områdena är folk i allmänhet nöjda med lägenheterna men inte med den yttre miljön, den gemensamma.

Intervjuarna i Rosengård föreslår att man bl. a. kan

— inreda källarlokaler till innelekplatser. En lägenhet kan kanske användas som leklokal.

— Barnavårdsnämnden borde anställa lekledare på gårdarna. Barnen behöver vuxenkontakt.

— innelekplatserna kunde fungera som "ett gemensamt vardagsrum" där också vuxna kunde träffas.

— bygglekplatser ordnas, jordhögar kunde iordningställas till kälkbackar och kanor.

— plank kunde ge vindskydd och dekoreras roligt. Mer fantasieggande redskap på lekplatserna.

— fritidsgårdar, öppna hela dagen, med servering till självkostnadspris, tidningsrum etc.

— diskotek och klubbverksamhet för yngre tonåringar.

Olle Bengtzon lade fram fem konkreta förslag till inrikesministern 1969:

1. Bostäderna bör varudeklareras, med redovisning av inre och yttre kvaliteter. Vidare orientering om området.

2. Obligatorisk syn vid inflyttning.

3. Klagomur för bostadskonsulenter.

4. Nedsatt hyra till bostäder och bostadsområden är fullt färdiga.

5. Lånestopp för bostadsföretag som inte håller priser och tider.

Inrikesministern har bekräftat att förslagen borde kunna genomföras med gällande bestämmelser.

★

I de gamla områdena är förhållandet omvänt. Man trivs i miljön, men lägenheterna är nedslitna och man vill inte tvingas upp på en idiothög standard med förmåner som ingen bett om. Också här gäller att vanmakten hävs, om man sluter sig samman. Byalagen visade vägen. I flera hus har hyresgäster gått samman för att, med eller utan Hyresgästföreningens hjälp, förhandla med värden om förbättringsnivån eller t. o. m. om köp.

Har det inte skett i ditt hus?

Vad väntar du på? De som börjat knacka dörr och ta kontakt med sina grannar berättar att det förefaller som om grannarna bara väntat på detta initiativ bakom sina stängda dörrar. De flesta är genast med på noterna och — det är det egendomliga — tycks redan från början införstådda med det solidariska synsättet och kan samarbeta. Knacka på!

Andra lösningar har också prövats. Sedan länge har det funnits kollektivhus men begreppet har i allt högre grad urvattnats och blivit servicehus i stället, vilket är något helt annat än ett kollektivt boende. Storfamilj är också ett annat försök att pröva nya samlevnadsformer. Med sitt "Samhem" har Ingrid Sjöstrand föreslagit ett boende som på ett naturligt sätt, och i liten, mänsklig skala blandar åldrar och olika livssituationer. Men något samhem finns ännu inte.

Teoretiskt finns också andra möjligheter. Grupper som bildats kan öka sin medvetenhet genom att läsa och studera böcker. Man kan tänka sig att motverka segregationen genom lagändringar.

★

På lång sikt

Men på lång sikt är det givetvis helt andra åtgärder som krävs. Vid den resolution som lästes upp vid hyresgästmarschen i Stockholm den 14 oktober hette det:

"Luften har vi alltid andats fritt. Marken vi går och står på och bor på borde också vara fri. Markspekulationen måste stoppas. Bostaden får inte förbli spekulationsvara. Hyreshusen bör överföras i samhällelig eller kooperativ ägo. Profitintresset måste försvinna ur alla led av byggnads- och bostadspolitiken. Kapitalkostnaderna kan göras billigare genom statlig totalfinansiering av bostadsbyggandet. En statlig bostadsbank gör det möjligt att hålla en låg och fast bostadsränta."

I ett socialistiskt samhälle måste rätten att bo — liksom rätten att äta — vara tillförsäkrad varje individ. Att, som i dag, hyran skall gå upp till en dryg tredjedel eller hälften av vad man tjänar är värre än en skamlöshet: det är en oförskämdhet, en utmaning, riktad mot dem som sämst kan tåla den.

Vi vet redan i dag konsekvenserna av vårt sätt att bygga: segregationen (som är motsatsen till jämlikhet), skapandet av innehållslösa ghetton som föder allt svårare sociala problem och verkar förödande på de unga. Och allt detta drabbar en klass, vissa kategorier: de helt unga, de gamla, de sjuka, de svaga, de utslagna, utlänningarna.

Vill vi den utvecklingen? Tiden för omedvetenhet och ursäkter är i varje fall för längesen förbi.

Upp till kamp!

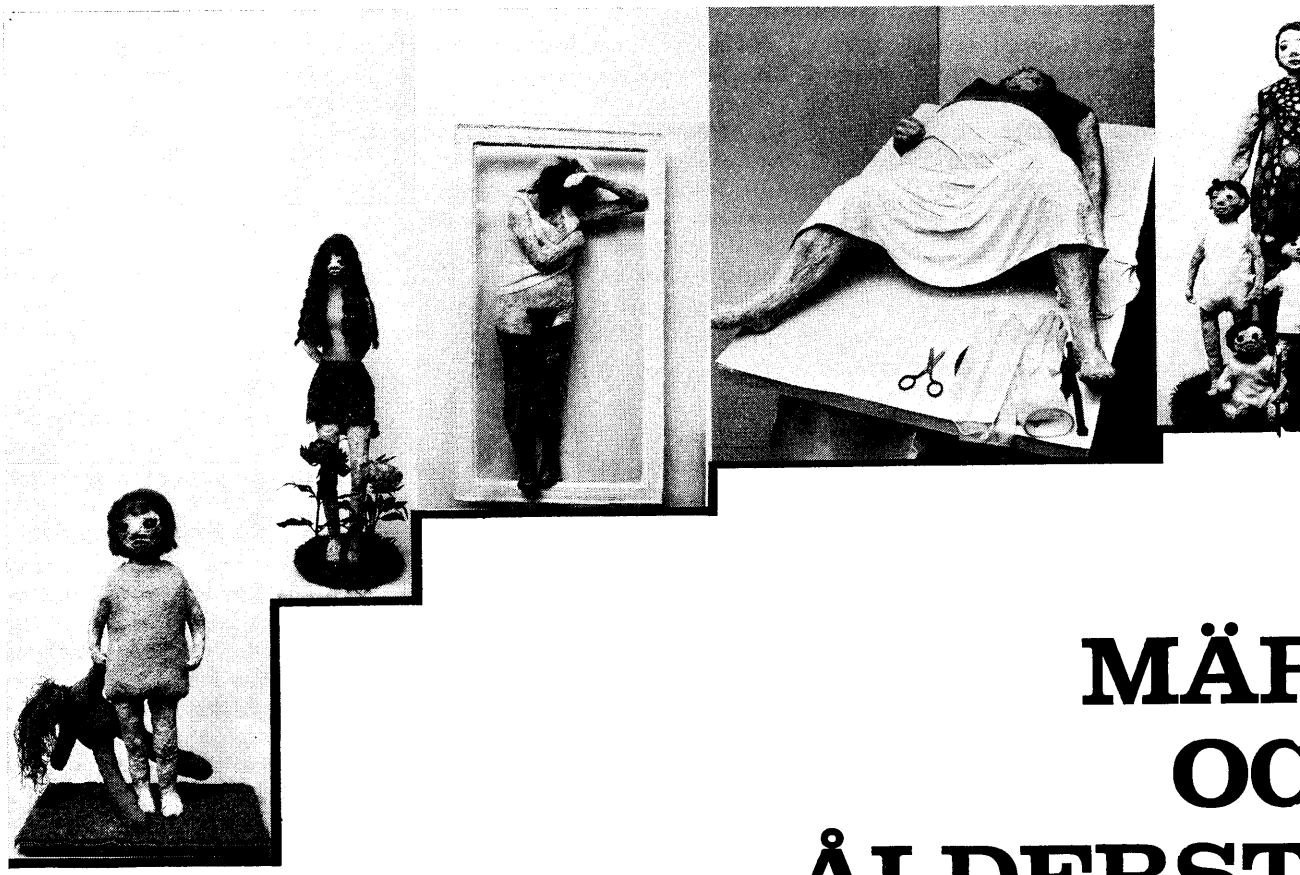

MÄR
OC
ÅLDERST

Märta föds i början av det här seklet. Två världskrig och ett tredje i utsikt påverkar hennes värld, men hon lever i en liten vrå av Sverige, egentligen ganska skyddat. De faror som hotar henne finns på närmare håll. Och även hennes glädje.

1910 är hon ännu ett kalvbent barn. 1920 står hon brud, när kvinnans roll i det sexuella ännu inte börjat diskuteras. 1921 får kvinnan rösträtt. Om Märta alls går till val röstar hon nog som sin make.

1930—40 föder hon sina barn, handlar på ransoneringskort och köper grädde i mått. Ute pågår ett världskrig, men Märta vet egentligen inte mycket om vad som försiggår utanför hennes vrå. (Hon stickar vantar till Finland men är inte politiskt medveten.)

1950 blir hon änka, 1960 tycker hon att livet känns tomt. De gamla är borta och barnen i förorterna har sitt. (En TV-film för en tid sedan visade ganska bra att gamla människor är glada bara dom vet att någon iakttagit att de är vid liv.)

1970 flyttar hon som ett kolli hit och dit, från landet till tätorten, från pensionärslägenheten till ålderdomshemmet till sjukhuset.

Så återstår inte så mycket av kvinnan Märta, född och död under 1900-talet, snart också glömd. Hon levde på jorden, gjorde sitt och blev en länk till nästa generation människor.

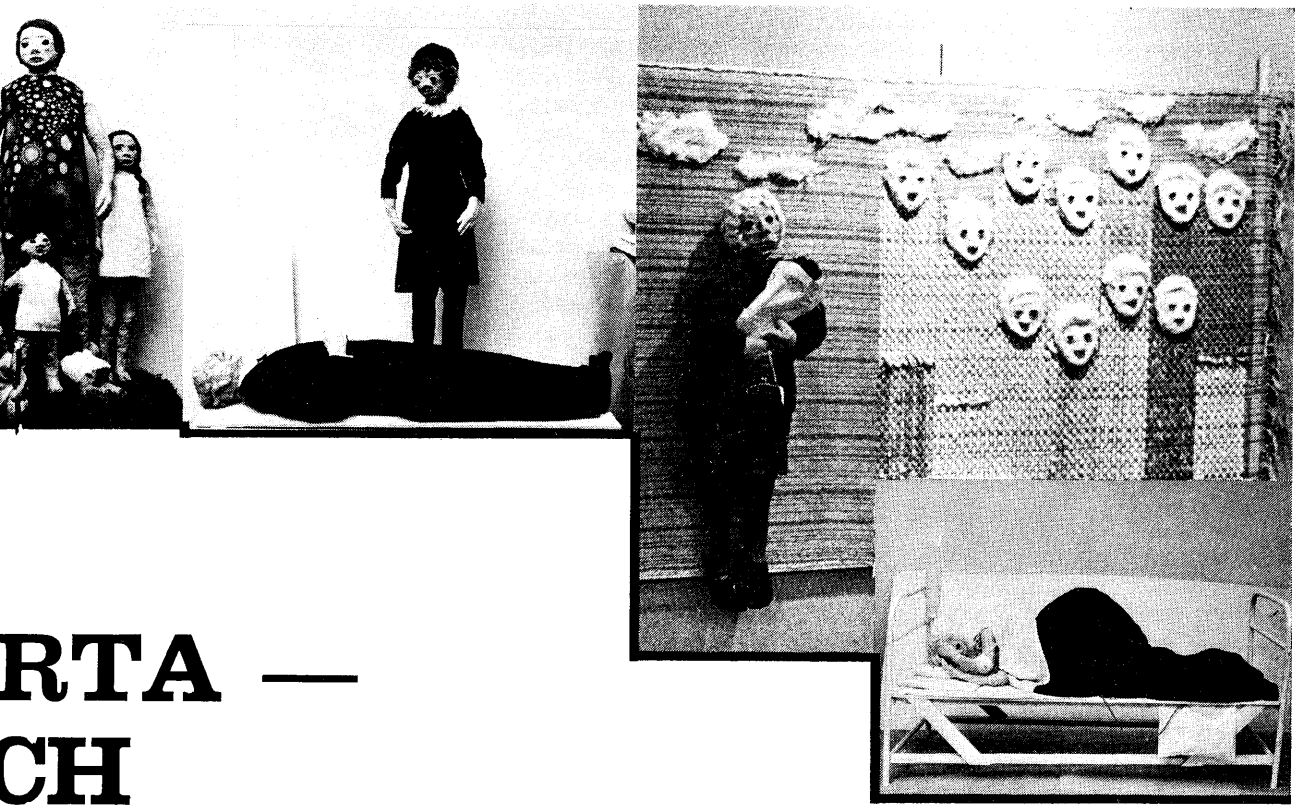

RTA — CH TRAPPAN

Ålderstrappan är ett motiv för allmogemåleri och kistebrev, som har funnits i Sverige sedan 1600-talet. De har inspirerat den unga textilkonstnärinnan Kerstin Adde-Johansson till de här textila skulpturerna i en utställning, som i Riksutställningens regi nu turnerar i Sverige.

Förutom de tio skulpturerna på sin trappa omfattar utställningen också ålderstrappor från olika århundraden och en skärm med tidningsurklipp och nyhetsmaterial, som belyser bakgrunden till Märtas liv och tiden då hon kan tänkas ha levat.

Det är lätt att diskutera och debattera kvinnans situation i samhället då och nu, med utgångspunkt från den här utställningen. Vill Du se den? Turnéplanen här bredvid anger var den kommer att visas. Den har redan varit utställd i Gävle och Falun. **KW**

MÄRTA OCH ÅLDERSTRAPPAN

4/11—19/11	Sandviken, Konsthallen Malmgården
26/11—10/12	Tyresö, Kulturnämnden, Bollmorav. 22
14/1 —28/1	1973 Lindesberg
4/2 —18/2	Borlänge
25/2 —18/3	Säffle, Biblioteket
25/3 — 8/4	Skövde

Socialdemokratiska kvinnoförbundet lade i våras fram ett nytt familjeprogram som också diskuterades på kongressen. Programmet innehåller en rad radikala krav i fråga om allas rätt till förvärvsarbete, möjligheten att kombinera barn och arbete, vården och tillsynen av barnen, bostadspolitik etc. Men i hela programmet finns en motsättning: dels påstås att genomförandet av denna socialistiska familjepolitik ska leda till ett socialistiskt samhälle, dels tycks man inse att stora delar av programmet inte k a n genomföras förrän vi uppnått detta socialistiska samhälle. Majvor Kronheffer presenterar och granskar programskriften "Familjen i framtiden — en socialistisk familjepolitik".

Familjen i framtiden

Socialdemokratiska kvinnoförbundet utgav i mars 72 ett familjepolitiskt program, "Familjen i framtiden". Detta program har lagts fram av en arbetsgrupp och antagits av förbundsstyrelsen för att sedan ligga till grund för beslut och diskussion på kvinnoförbundets kongress i september. Det antogs där som ett arbetsprogram, med vissa små ändringar, och diskuterades även på partikongressen i oktober. Programmet kommer nu att gå ut till de enskilda klubbarna för diskussion, och denna uppföljs senare med en enkät.

Pressens reaktion på programmet har varit skiftande. Den socialdemokratiska pressen lovprisar programmet i allmänhet och speciellt de förhållandevis radikala krav som där framförs, medan den borgerliga pressen visserligen anser programmet vara intressant, men utopiskt.

Vad innehåller nu detta omdiskuterade program?

En socialistisk familjepolitik

Underrubriken på programmet är "en socialistisk familjepolitik". Men vad menas med detta? Att åtgärderna skall leda till ett socialistiskt samhälle eller att programmet kan genomföras först när vi har uppnått det socialistiska samhället?

I inledningen sägs att syftet med skriften är att skissera en modell för ett socialistiskt samhälle — ett samhälle utan sociala och ekonomiska klyftor. Medlen för att komma dit är att omforma samhället genom gradvisa reformer och lagstiftning — dvs det traditionella socialdemokratiska receptet. De socialistiska familjepolitiska åtgärderna skall inpassas i en strategi som har det klasslösa samhället som mål. Men att genomdriva en socialistisk familjepolitik i ett samhälle där produktionen styrs av privata vinstintressen, som i vårt nuvarande samhälle, ses som en omöjlighet. Dels påstås alltså att genomförandet av denna socialistiska familjepolitik ska leda till ett socialistiskt samhälle, samtidigt som man tycks inse att stora delar av programmet inte k a n genomföras förrän vi uppnått detta socialistiska samhälle. Denna motsägelse är genomgående för hela programmet.

I analysen av vårt nuvarande samhälle framhålls att detta utvecklats mycket snabbt sedan industrialismens genombrott. Levnadsstandarden har höjts flera gånger om, men tyvärr är den fortfarande mycket ojämnt fördelad. Industrialiseringen ses som det som mest har påverkat denna utveckling, men tyvärr har också industrialismens negativa sidor drabbat oss. Det konstateras mycket riktigt på flera ställen att vi lever i ett klassamhälle och att klyftorna går mellan dem som äger och har bestämmanderätten över produktionsmedlen och dem som inget kapital äger. Det samhälle som beskrivs är det kapitalistiska samhälle vi har idag, men varför förekommer aldrig det uttrycket i texten? Det är knappast industrialismen i sig som är orsaken till orättvisorna utan det kapitalistiska ekonomiska systemet.

Det tycks råda en viss oklarhet om vad en del begrepp som förekommer i skriften egentligen skall stå för. Ordet "samhälle" används t ex i en mängd olika sammanhang som t ex "ändra maktrelationerna i samhället", "hela samhällets intressen får styra produktionen", "samhället har brustit i

målsättningen att nå full sysselsättning". Vad menas med "samhället?" Ibland verkar ordet närmast vara ett uttryck för en geografiskt-politisk enhet, ibland tycks det syfta på alla medborgare i ett land. På andra stället bör "samhället" rimligtvis innebära "staten", men detta ord verkar vara tabu, eftersom det inte förekommer på ett enda ställe. Ingenstans tar man givetvis heller upp statens roll som försvarare av vårt nuvarande samhällssystem. Även ordet "industrialisering" har använts på ett något underligt sätt, när man t ex säger att "industrialiseringen har gett oss helt andra möjligheter än något annat samhälle". Industrialiseringen är knappast ett samhälle, snarare en term för ett utvecklingsskede.

Med utgångspunkt från det socialdemokratiska partiprogrammet formuleras i inledningen följande huvudmålsättningar, vilka sedan bildar underlag för analyser och konkreta krav som ställs senare i programmet:

- Alla människor skall ges möjlighet att självständigt utvecklas i enlighet med sina intressen och önskemål i solidaritet med andra människor;
- Alla vuxna människor skall vara ekonomiskt oberoende av anhöriga;
- Samhället skall stå neutralt i förhållande till människornas val av samlevnadsform;
- Barnens sociala, intellektuella och kulturella utveckling skall vara oberoende av föräldrarnas ekonomiska förhållanden.

Vissa förbättringar anses kunna genomföras även i vårt nuvarande blandekonomiska samhälle, men fullständig jämställdhet kan uppnås endast om maktförhållandena i samhällets ekonomiska liv ändras. Den grundläggande skillnaden mellan socialdemokratisk och borgerlig familjepolitik skulle, enligt programmet, då vara att de senare vill behålla den nuvarande maktstrukturen, vilken socialdemokraterna vill ändra genom gradvisa reformer insatta i ett längre politiskt perspektiv. Men under de trettiofem år som socialdemokraterna innehaft den politiska makten har maktförhållandena i samhället snarast ändrats åt motsatt håll och de ekonomiska klyftorna växer för varje år. Detta visar bl a låginkomstutredningens rapporter. I fråga om reformer och lagstiftning har det dessutom hittills inte verkat råda någon större meningsskiljaktigheter mellan borgerliga och socialdemokratiska politiker, varför det inte verkar troligt, att socialdemokraterna i framtiden skulle kunna förändra maktförhållandena i samhället med samma medel, som de borgerliga använder för att bevara dessa. Dessutom har det hittills aldrig lyckats i något land att förändra samhällets grundläggande maktstruktur genom lagar och reformer. För detta krävs helt andra medel eftersom de verkliga maktägarna, kapitalet, knappast kommer att låta sig lagstiftas bort.

Samtliga illustrationer är hämtade ur programskriften "Familjen i framtiden", som kan köpas från socialdemokratiska kvinnoförbundet.

Sysselsättning för alla

Det viktigaste kravet i programmet, och det som troligen också blir svårast att genomföra, är kravet på full sysselsättning. Förvärvsarbete för alla ses som en förutsättning för de tidigare nämnda målen, ekonomiskt oberoende och utveckling till aktiva och självständiga personligheter. Även ur jämlikhetssynpunkt anses kravet på full sysselsättning väsentligt, då olikheterna i sysselsättningen ses som den största orsaken till de ekonomiska klyftor vi fortfarande har i landet. Men orsakssammanhanget är nog snarare det motsatta, så att det är de ekonomiska klyftorna, dvs att ett fåtal äger och bestämmer över produktionsmedlen, som är orsaken till den bristande sysselsättningen.

För att förvärvsarbete skall ses som något positivt måste emellertid höga krav ställas på arbetsmiljön, och för att förändra denna krävs, enligt programmet, en förändring av maktrelationerna i arbetslivet. Man anser att det hittills är den negativa och reaktionära människosynen (piska-morotsfilosofin) som varit förhärskande vid utformningen av vårt arbetsliv och med hjälp av denna människosyn försvaras arbetsgivarnas diktatur, ackordslöner m m. Piska-morotsfilosofin kan visserligen vara bra att ha för arbetsgivarna, men arbetslivet utformas alltid i första hand efter företagens vinstintressen. Så långt det visar sig lönsamt för företagen att ordna en ur arbetstagarnas synpunkt god arbetsmiljö kan man också ge-

VI Lenin
Om kvinnans frigörelse 12: 50
Matthis/Vestbro
Kvinnokamp 17: 50
gidlunds

nomföra detta.

Man erkänner i programmet att den fulla sysselsättningen ännu är ett avlägset mål. Utslagningen från arbetsmarknaden ökar med rekordfart. 1960 var antalet arbetsvårdssökande ca 30.000, nu uppgår de till ca 110.000 per år. Låginkomstutredningens rapport "sysselsättning — arbetslöshet — förvärvshinder" ger en annan bild av arbetsmarknaden än den annars officiella. Rapporten delar in arbetslösheten i olika typer; arbetslösa, latent arbetslösa, partiellt arbetslösa samt förvärvshindrade. Det framkom i rapporten att ca 400.000 personer under ett år drabbas av arbetslöshet, en halv miljon är dolt arbetslösa, varav de flesta kvinnor, och att dessutom ca en miljon kvinnor p g a vårdnad av barn är helt utestängda från arbetsmarknaden.

Ett av skälen till att samhället inte kunnat uppnå målsättningen full sysselsättning anses i programmet vara de konservativa värderingar som styr arbetskraftsprognoserna och därmed planeringen av arbetsliv, bostäder, daghem m m. Vi får väl anta att "samhället" här syftar på staten, eftersom man hänvisar till 1970 års långtidsutredning. Denna utredning räknar bl a med en fortsatt låg förvärvsfrekvens för kvinnor pga att bristen på barntillsyn och arbetstillfällen förutsätts bestå. En sådan förutsägelse betraktas som oacceptabel genom att den konserverar de nu rådande förhållandena. Den största bristen med utredningar i allmänhet anses emellertid vara den, att det inte existerar några klara politiska målsättningar som underlag för prognoser och planering. Det verkar härvid som om man helt optimistiskt tror att värderingar och statliga utredningar kan styra samhällsutvecklingen, och inte att den styrs av kapitalismens inneboende lagar.

Alexandra Kollontay:
Kvinnans ställning i den ekonomiska samhällsutvecklingen.

gidlunds

Men varför har nu inte socialdemokraterna under sin långa tid vid den politiska makten kunnat planera full sysselsättning och därmed nu vara på väg att uppnå detta? Därför att staten aldrig kan uppnå full sysselsättning genom att planera detta, så länge vi har ett kapitalistiskt system i landet. Företagen planerar då var för sig och sysselsätter det antal personer de för tillfället har behov av och lämnar åt samhället (staten) att ta hand om dem som blir över. Politiska målsättningar och aldrig så bra planering kan inte få företagen att ge avkall på sina vinstintressen i en kapitalistisk ekonomi. Under en högkonjunktur sysselsätts en större del av arbetskraftsreserven för att sedan sparkas ut igen vid nästa lågkonjunktur. Företagen är beroende av att staten under denna period försörjer och tillhandahåller en arbetskraftsreserv, bl a genom sociala bidrag av olika slag. Fullgör inte staten denna sin uppgift i ett kapitalistiskt samhälle, kan företagen helt enkelt hota med att flytta till någon annan stat med gott om billig arbetskraft och en statsmakt som upprätthåller systemet. Full sysselsättning är ett mål som bara kan uppnås i ett socialistiskt samhälle med totalplanerad ekonomi. På en del ställen i programmet medges också detta, men felet är att man tror att reformer och lagstiftning kan leda till målet vilket det aldrig kommer att göra.

Som ytterligare bevis för hur bra det vore med full sysselsättning har man låtit Statistiska Centralbyrån räkna ut den totala arbetstidsvolymen med antagandet att vi har full sysselsättning, och att dagarbetstiden för föräldrar till barn under 11 år är 6 timmar och för övriga arbetstagare 7 timmar. Den totala arbetstidsvolymen skulle härvid öka med 5 procent — det skulle alltså innebära en samhällsekonomisk vinst. För att uppnå den fulla sysselsättningen krävs en genomgripande förändring av arbetslivets organisation, vilket enligt programmet skall ske successivt. Under denna period skall samhället styra planeringen av produktionen. Till slut sägs att ovan nämnda förändringar inte kan åstadkommas i ett samhälle som styrs av privata ägarintressen utan det krävs ett socialistiskt samhälle.

Det är alldeles riktigt att målet full sysselsättning inte kan uppnås förrän vi har ett socialistiskt samhälle. I en kapitalistisk ekonomi gör varje företag upp sina lönsamhetskalkyler och tar inte någon hänsyn till om resultaten tillsammans blir samhällsekonomiskt lönsamma. Med hänsyn till detta säger ovanstående räkneexempel absolut ingenting. Om man vill syfta på förhållandet i ett socialistiskt samhälle måste man dessutom uttrycka det så att "samhället planerar produktionen", inte som i programmet att "samhället skall styra produktionen". Den senare formuleringen behöver inte utesluta förekomsten av privatägda företag.

Kvinnan som arbetskraftsreserv

Beträffande arbetslivet tas i programmet också upp det faktum att vi idag har en delad arbetsmarknad i landet: en för ung, frisk arbetskraft, en för kvinnor samt en för äldre och på olika sätt handikappad arbetskraft. Det kan konstateras att de två senare delarbetsmarknaderna generellt sett har betydligt sämre löne- och an-

ställningsvillkor än den förstnämnda. T ex utgjorde kvinnorna år 1966 2/3 av den halva miljonen extremt lågavlönade i vårt land.

Kvinnorna anses vara "arbetsgivarens marknad", vilket principiellt sett torde stämma in även på manliga arbetare, även om kvinnorna kanske "bollas" med i högre grad än männen. Anledningen till att kvinnorna inte stöts ut så fullständigt som äldre och handikappade är först och främst att de fungerar som en arbetskraftsreserv som kan slängas in i produktionen vid behov, t ex vid högkonjunkturer. Hemmet fungerar på sätt och vis som en skyddad verkstad för kvinnorna.

I övrigt välkomnas kvinnorna inom speciella områden av arbetsmarknaden, de s k kvinnoyrkena: vårdande och tjänande yrken med låga löner och otrygga anställningsvillkor. Inom dessa områden har kvinnan oftast själv skaffat sig utbildning genom arbete i hemmet, och arbetsgivaren behöver då inte bekosta någon utbildning. Hon betraktas då inte heller som formellt "utbildad" och får följaktligen lön som outbildad. När kvinnan tar arbete inom sina "traditionella områden" behöver hon inte heller svika "kvinnoidealet", något som arbetsgivarna lärt sig utnyttja. Det faktum att vårt samhällssystem värderar olika insatser olika ses också som en orsak till de låga lönerna, bl a inom vårdområdet. Andra orsaker är kvinnornas ofta låga utbildning och låga fackliga aktivitet. Det traditionella ansvaret för familjen har ofta hindrat kvinnorna från att skaffa sig kvalificerad utbildning. Anledningen till att kvinnorna är passiva fackligt är dels att kvinnornas förvärvsarbete mestadels inte ges samma betydelse som männens, dels att den traditionella uppfattningen om kvinnans personlighet som tyst och undergiven förhindrar henne att agera fackligt.

I programmet ses könskvotering som ett medel att komma till rätta med den sneda yrkesfördelningen. Detta verkar dock snarare vara ett medel att komma till rätta med symptomet och inte orsakerna. Under kapitalismen behövs helt enkelt en billig och lättmanövrerad arbetskraftreserv och till denna passar kvinnorna utmärkt. I programmet betraktas lösningar som information och attitydpåverkan som meningslösa, då problemet inte är att arbetsgivarna ej är informerade utan att de måste göra sina bedömningar enligt företagsekonomiska grunder. I stället bör arbetslivet förändras till att passa "normalarbetstagare", dvs man anser att arbetstider och arbetsförhållanden skall anpassas till att de anställda har ansvar för hem och barn, och inte tvärtom.

Förändringar i arbetslivet

Man kräver i programmet att etableringar och nedläggningar av företag underordnas samhällelig planering, att § 32 upphävs samt att arbetsgivaren blir tvingad att anställa den arbetskraft han anvisas av arbetsförmedlingen. Detta är krav som sannolikt aldrig kommer att kunna genomföras inom ramen för det nuvarande ekonomiska systemet, såvida inte staten går in och stöttar upp de företag som härigenom blir företagsekonomiskt olönsamma. Trots ibland frikostiga mutor från stat och kommun har möjligheterna hittills visat sig vara minimala att påverka företagens egna planer för etablering och nedläggning.

Vissa andra krav i samband med arbetslivet skulle däremot kunna genomföras inom rimlig tid som t ex kravet på att arbetslöshetsstatistiken omfattar även den dolda arbetslösheten och kravet att män och kvinnor får lagstadgad rätt till ledighet för vård av barn under sammanlagt 12 månader i samband med ett barns födelse, samt kravet att arbetstiden successivt förkortas till sex timmar/dag — i första hand för vårdare av barn under 11 år. Frågan är bara vilka som kommer att få göra de största uppoffringarna för att de senare kraven skall gå att genomföra — arbetstagarna eller arbetsgivarna? Man kräver även att avståndet mellan bostad och arbetsplats förkortas, vilket väl alla kan hålla med om, men hur detta konkret skall gå till får vi inget svar på. Flexibel arbetstid bör införas i den bemärkelsen att arbetstagaren själv skall få bestämma sin arbetstid "inom vissa gränser". Vem bestämmer dessa gränser? Man kräver att nattarbete begränsas "i största möjliga utsträckning", men hur mäts detta och vem gör det?

Familj och barn

Beträffande familjen anser man det fel, att familjen ses som en sammanhållen ekonomisk enhet. I stället skall alla människor vara ekonomiskt oberoende av andra. Man vill inte avskaffa äktenska-

pet, däremot kräver man en ny samlevnadslagstiftning, där alla parter betraktas som ekonomiskt oberoende och självständiga personer. Det bör inte vara någon skillnad mellan att ingå traditionellt äktenskap och att dela hushåll utan att var gifta. Det krävs att underhållsplikten mellan makar successivt avvecklas samt att skilsmässoförfarandet förenklas och den obligatoriska medlingen avskaffas. Även om man uppger sig stå öppen för helt nya samlevnadsformer som t ex storfamiljer, vill man givetvis behålla den nuvarande lilla isolerade kärnfamiljen. Man förklarar däremot aldrig den lilla kärnfamiljens funktion i ett kapitalistiskt samhälle, nämligen dels den att familjen behövs som konsumtionsenhet i ett kommersialiserat samhälle, dels att den lilla familjeenheten är värdefull för kapitalisterna därför att den neutraliserar och avleder det missnöje som annars skulle kunna rikta sig utåt i form av strejker el dyl. Dessa viktiga aspekter på kärnfamiljens betydelse finns inte ens antydda i programmets analys av familjen som samlevnadsform.

Den viktigaste anledningen till att behålla familjen anser man vara frågan om barnets trygghet, emotionellt och ekonomiskt. Samtidigt kräver man dock att barnets rättsliga ställning skall vara lika inom och utom äktenskapet samt att föräldrarnas underhållsplikt gentemot barnen successivt överförs på samhället. På sikt bör alltså samhället stå för alla kostnader i samband med barnens vård och uppfostran. Vad som menas med "på sikt" utvecklas inte närmare. Vad gäller barnens emotionella vård anses familjen och samhället ha delat ansvar, beträffande den sociala, materiella och intellektuella vården bör ansvaret i första hand ligga på samhället, detta för att kompensera ev olikheter och brister i hemmiljön. Obligatorisk förskola krävs, dels som ett jämlikhetskrav för barnen, dels som ett stöd till vården i hemmet. Barntillsynskostnaderna föreslås åvila staten istället för kommunerna i framtiden, vilket kan vara ett bra krav, om det leder till att de nuvarande variationerna kommunerna emellan utjämnas. Utöver obligatorisk förskola krävs barntillsyn för alla barn, något som för närvarande är totalt orealistiskt. Som det nu är styrs även tillgången på barntillsyn i sista hand av kapitalisternas behov av arbetskraft. Under högkonjunkturer, när arbetskraftsreserven, till största delen kvinnor, behövs i produktionen, krävs att samhället (stat eller kommun) ansvarar för barnen. Under lågkonjunktur däremot byggs inga nya barnstugor eller t o m stängs några av de redan befintliga. Daghem/fritidshem fungerar nu inte i första hand för att tillfredsställa barnens behov av gruppträning och sakkunnig vård, utan för att garantera kapitalisternas behov av arbetskraft.

Beträffande diverse socialförsäkringsförmåner anser man (helt riktigt) att kvinnorna diskrimineras jämfört med männen. Detta dels p g a att hemarbete och vård av barn inte räknas som arbete, och därav följer att kvinnorna oftast får mycket liten pensionsgrundande inkomst, låg sjukpenning samt ingen arbetslöshetsersättning. Dels uträknas många av kvinnornas ekonomiska bidrag i förhållande till mannen. Mot denna bakgrund kräver man bl a att kvinnans sociala förmåner i framtiden ej får vara kopplade till mannens inkomst, att föräldrar som vårdar barn under skolåldern p g a bristande barntillsyn erhåller ersättning av samhället samt att sistnämnda vård likställts med förvärvsarbete och alltså berättigar till socialförsäkringar. Tjänstledigheten vid barnsbörd bör förlängas till 12 månader, och även adoptivföräldrar bör få rätt till 8 månaders ledighet med tilläggssjukpenning. Ovannämnda krav är i och för sig bra men knappast revolutionerande, och skulle troligen också gå att genomföra inom en inte alltför avlägsen framtid. De är i princip ofarliga för det rådande systemet, eftersom de på inget sätt rubbar socialpolitikens karaktär av kontrollapparat i ett kapitalistiskt samhälle. Som sådan är socialpolitiken mindre direkt märkbar, men egentligen mycket effektivare än den direkt uttalade kontrollapparat som t ex polismakten utgör.

Sammanfattningsvis kan sägas att det socialdemokratiska familjepolitiska programmet traditionellt sett är mycket radikalt och att många av de krav som framförs är bra. Vissa av dessa krav, främst dem som gäller äktenskaps- och sociallagstiftning bör utan större omvälvningar kunna genomföras inom de närmaste åren. Men i programmet blandas kortsiktiga krav som dem ovan, med långsiktiga, som endast kan genomföras i ett socialistiskt samhälle.

Som helhet kan man alltså säga, att programmet är ett bra exempel på reformismens olösliga motsägelser.

far
får båda

Om allt av vikt som hänt under 1972 kan FAR läsa i uppslagsverket
TIDENS KALENDER
som dessutom är almanacka för 1973.
Den kostar bara c:a **10:–** inkl. moms!

TAGE ERLANDER
kommer att ge FAR många trivsamma stunder. Första delen av **Memoarer** kostar inte mer än c:a **29:50** inkl. moms.

TIDEN

GENERATIONERNA

En dikt av Kerstin Thorék

I

(född 1910)

Jag växte upp med krukpalm
rött plyschmöblemang och matsals-
trymåer
som tack och lov krympte i omfång
för vart år som gick.

När jag var flygfärdig hade våningen
nått uthärdliga proportioner.
Systrarna blev hårfrisörskor
med egen pastellrosafärgad salong
på Lustigknoppsvägen.
Själv tog jag tjänst hos det
kommunala.

Skrev maskin
skrev maskin
skrev maskin.
Tills jag gick med i partiet,
det socialdemokratiska,
och skrev maskin
skrev maskin
skrev maskin.
Mera aktiv än så tillät de mej
aldrig att bli.

På tåget mellan Falköping och
Stockholm
mötte jag en gång en poet.
Han sa, sedan han sovit mellan sju
stationer:
ni påminner mej om det anonyma.
Det är vackert.

Och sen sprang han ut vid nästa
station
och köpte en liten celluloiddocka
åt mej —
vuxna fruntimret.

Men jag tog det som en komplimang.

II

(född 1930)

Mitt namn är Emma Eriksson.
Jag har spillt ut min förtvivlan.
Saknar inte längre. Det är bra.
Det gjorde ont
men nu gör det inte ont längre.
Med metodiska, målmedvetna
övningar
återfår jag min lust
till omvärlden.
Talar hövligt i hissen med grannarna
tillika med konsumkassörskan.
Fast hon har jämt så bråtT
med kassaapparaten och de segslitna
plastpåsarna.
Grundligt, som en grundforskare,
går jag till väga.
Flyttar, förflyttar, i små etapper
sökaren utanför mej själv.

Jag övar mej på lång sikt.
Inga överilningar.
Sånt får man betala, förr eller senare,
det vet jag.
Vi kommer från motsatta håll
omvärlden och jag.
Det gäller att inte väja.
Vi kommer aldrig att smälta ihop.
I ett stycke. Den legeringen
får man titta i skyn efter.
Men vi kan snudda vid varann
under hovsamma hedersbetygelser.

III

(född 1950)

Ni märker inte mina farligheter
mina vapen gömda i kjollinningen
under armvecket.
Jag låter håret växa
för att bli ett bra gömställe.
Jag gror mina naglar
vässar dom vanemässigt mot varje-
handa
eggande föremål
jag kommer i kontakt med.
Märk bara sättet att passera en polis
eller
en aningslös politiker
på väg till fikapaus i Gamla stan.

Ja le ni
men när Svenska flaggans dag salu-
teras i årskalendrarna
har ni inte lagt märke till
stråken av osäkerhet som drar genom
tamburmajorens handrörelse
när han anför paraden?
Kungen mottar ett förväxlat manu-
skript
som innehåller väderleksrapporterna
men ingen låtsas något om
och i radions program ett refererar
farbror Sven
de närvarande adjutanternas klädsel
medan en falskt sjungande barnröst
hela tiden
försöker kommer emellan med
Nu reser Pelle Sjöskum eller är det
kanske Internationalen?

NYÅRSRESA TILL LENINGRAD OCH MOSKVA

Våra nyårsresor till Sovjetunionen börjar bli tradition! Missa inte detta tillfälle att få uppleva Moskva och Leningrad vintertid. UPPLEV ETT ANNORLUNDA NYÅR. Avresa Arlanda 29/12, åter 4/1.
Priset 990: —/person från Stockholm (billiga anslutningsmöjligheter från Göteborg och Malmö) inkluderar: Flyg t/r. Inkvartering på hotell i 1:a klass (dubbelrum med bad/dusch). Helpension med 3 mål mat per dag. Dagliga sightseeings med buss och svensktalande guide. Svensk färdledares tjänster. Biljett till balett och cirkus samt deltagande i stor Nyårssupé (inkl drycker). Besök på den stora folkhushållningsexpon där slädfärd i troika ingår. Flygskatter och viserings-kostnader. Alla transfers.
Rekvirera omgående program. Platsantalet är begränsat! Anmälan bör därför göras snarast!

Tekn. arr.: Folkturist

FÖRBUNDET SVERIGE — SOVJETUNIONEN

Katarinavägen 20 116 45 STOCKHOLM Tel. 44 64 34, 42 80 31

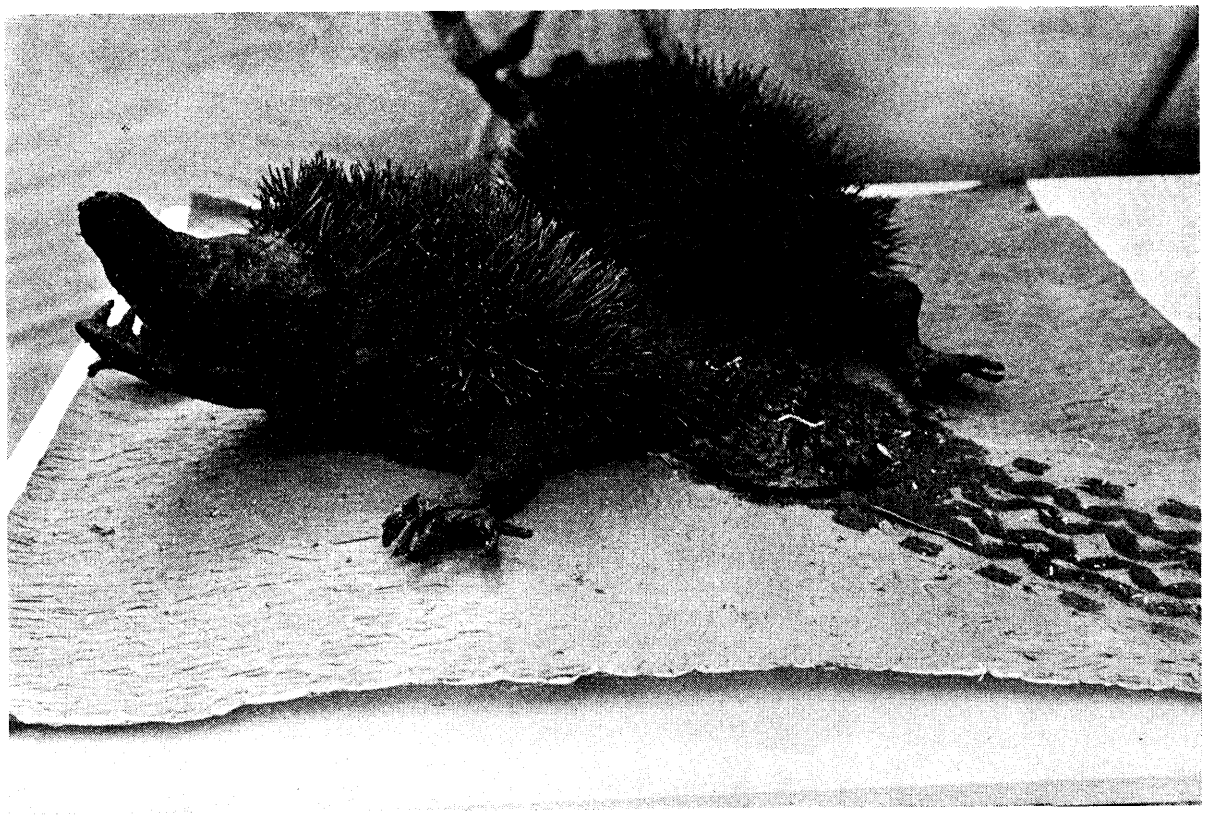

RÄDDA VÅR MILJÖ!

Så hette en utställning på Moderna Museet i somras. Skolbarn från hela Sverige hade i målningar, teckningar, skulpturer, objekt formulerat sin skräck och rädsla inför vad som håller på att hända med vår miljö. Bättre än många artiklar lyckades de förmedla upplevelse och fakta om miljöförstöringen, från exploateringen på det globala planet (bl a en stor världskarta där man målat in avlövningen och förgiftningen i Vietnam, oljeutsläppen i haven, nedhuggandet av Amazonas skogar m m) till nerskräpningen i naturen och utrotning av djur.

Se bara på bilderna på de här sidorna: trafikdöden i den överkörda igelkottens form, toalettstolen som står för vår nerskitning av närmiljön, mannen i sjuksängen som förgiftats av besprutad mat och smutsig luft, flickan som säger "bär gärna en leopard med dig men inte på dig" och så luftballongen, flyktmöjligheten: drömmen att liksom Noa fly från syndafallet och rädda det bästa över till en ny värld.

Det var en utställning som berörde alla besökare. Här fanns en kunskap och känsla, ett engagemang och en styrka som paradoxalt nog blev något mycket positivt och hoppfullt. Som om deras medvetenhet och allvar var ett löfte om en kamp, en möjlighet att sätta emot den utveckling som vi i tidigare generationer aningslöst låtit fortgå intill avgrundens rand.

Ca hälften av materialet kom från landsorten och hälften från storstäderna. Det var märkligt hur enhetligt det någonstans var både innehållsmässigt och formmässigt. Man kunde i den konstnärliga utformningen se ett okonventionellt och annorlunda sätt att skildra verkligheten, ett sätt som bar spår av det inflytande Moderna Museets existens och verksamhet genom åren haft.

Initiativet till utställningen hade tagits av museet. Man ville "öppna ett litet fönster för vanliga ungdomar under experternas miljövårdskonferens" som Pär Stolpe, en av initiativtagarna, formulerar det. Man skickade ut tre informationsbrev, ställt till "rektorer, elevråd, teckningslärare, enskilda och grupper av elever i skolorna". Det visade sig att en stor del av breven stoppades innan de nådde eleverna eller ens teckningslärarna. Framför allt var det tydligt i landsorten. Det är en skrämmande tanke att informationen stoppades hos rektor eller på rektors kansli: att man alltså i skolorna kan hindra viktig information från att nå fram. Ett sätt att stoppa yttrandefriheten är att stoppa **kanalerna** för yttrandefriheten.

LW

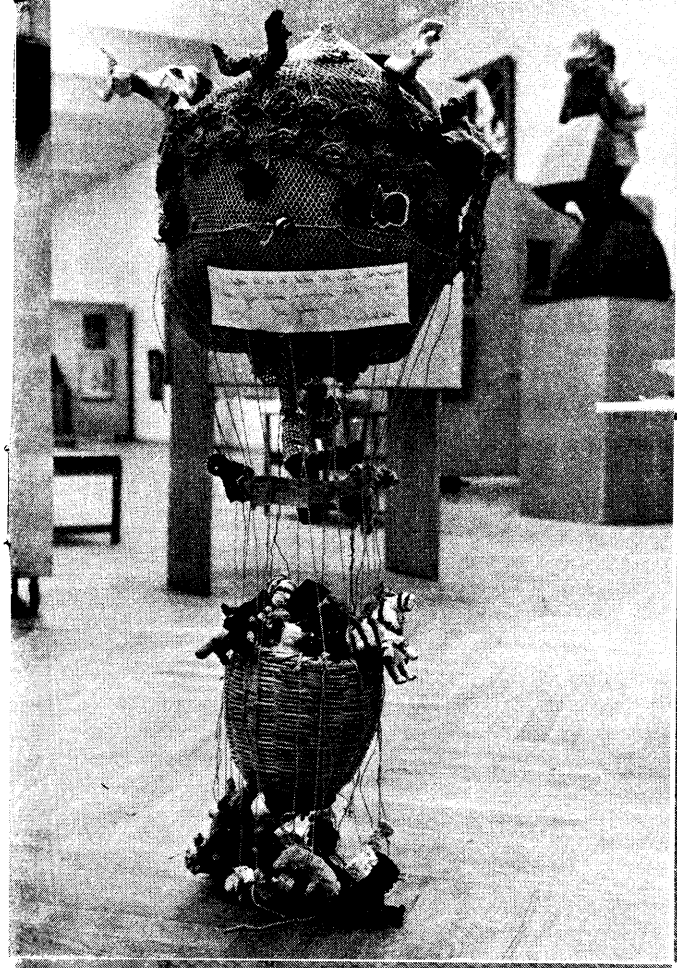

Senda

Edita Morris, svensk författarinna som skriver på engelska. Mer världsberömd ute i världen än i Sverige. Hittills har bara en av hennes tolv böcker översatts till svenska. Den andra kommer i vår — en bit ur den finns på nästa uppslag. För Vi Mänskors läsare är hon redan bekant: avsnitt ur hennes böcker har tidigare publicerats i tidningen. Katja och Louise Waldén intervjuade Edita under ett kort Stockholmsbesök på förhösten.

Porträtt av en dam

Hur berättar man om Edita Morris?

Säger man: det är en svensk författarinna som skriver på engelska och är mer världsberömd utanför Sverige än inuti (till skillnad från de flesta svenska världsberömdheter), hittills med bara en bok översatt till svenska?

Den informationen säger inte mycket om Edita.

Skildrar man sitt första möte med henne, när hon kliver in i rummet på långa ben, dramatiskt klädd i svart mocka-maxi-kappa och vit turban som sluter tätt intill det brunbrända ansiktet. Livliga ögon, snabb mimik. En fransk världsdam som öppnar munnen och talar svenska med lätt rullande "r"?

Det är också en bit av porträttet.

Konstaterar man: Edita Morris har skrivit tolv böcker varav en bestseller, "Hiroshimas blommor", som kommit ut i 28 länder, sålts i tre miljoner ex., fått Schweitzerpriset, filmats i Hollywood och blivit opera i Tyskland.

Jo, det är en viktig bit.

Eller: hon har skapat ett "resthouse" för atombombens offer i Hiroshima för filmpengarna.

Eller: det som blev över av filmpengarna lade hon ner på en pristävling och en skönlitterär serie "för att ge svenska arbetare en röst".

För det är ju också sant.

Edita Morris. En gång Stockholmsflicka som skrev sin första berättelse för att skaffa pengar till ett par silverskor att dansa i. Som gifte sig med författaren och förläggaren Ira Morris och lämnade Sverige 21-årig för att sedan bara återvända på korta besök. Böcker började hon skriva vid trettio, på en enkel "basic english" — det skulle visa sig att det blev en stilistisk styrka.

— Jag har alltid längtat efter att skriva. Jag var en klen liten flicka, alltid ensam. Jag satt i en trappa och berättade sagor för dockorna. Skapade min egen värld. Ibland tror jag att dagens barn har för lite ensamhet, får ägna sig för litet åt sig själva och sin fantasi. Dom har daghem och lekskolor och TV på kvällarna. Dom får hela tiden **färdiga saker** i stället för att hämta ur sig själva.

Kriget blev en vattendelare för Edita. Med kriget kom medvetenheten. Hon studerade marxism på kvällskurser i New York. Hennes son var flygare och kom till Hiroshima tre veckor efter atombomben. Vad han såg har han aldrig berättat.

Edita och Ira Morris reste också till Japan. De hade ett introduktionsbrev till en japansk målare, en överlevande efter bomben. De skulle stannat i två dagar, det blev två månader.

— Plötsligt när vi satt och pratade blev han alldeles grå, reste sig och gick ut ur rummet. Det var första gången vi såg Hiroshimasjukan. De som överlevde bomben blev strålningsskadade inuti, de är ständigt sjuka. Långsamt erövrar döden deras kropp.

Dessa människors kroppar är så frånstötande att andra undviker dem. De får inte bada i de offentliga badhusen, en livsnödvändighet för japaner. De skrattar aldrig. De får aldrig del av gemenskapen. De tänker bara på sitt, är förtvivlade inuti.

— De måste få skratta, tänkte jag. De måste komma bort från sig själva.

Så föddes idén med ett "resthouse" för atombombsoffren. Ett hus dit de kunde gå för att bada, dricka te, höra musik, umgås. De huset har funnits i 14 år i Hiroshima och över 80 000 människor har besökt det. Grundplåten var de pengar som Edita fick för filmningen av "Hiroshimas blommor". Dessutom pengar som Ira fick in som svar på de 25 000 tiggarbrev han årligen sände ut. Ibland kom 25 cent, fasttejpade på brevet, ibland hundratals dollar. Nu är det planer på att japanska staten skall överta huset. Under tiden har Edita och Ira blivit hedersmedborgare i Hiroshima.

"Hiroshimas blommor", Editas bestseller, är en verklighetsberättelse om några av offren. I Hiroshima träffade hon en ung kvinna vars man arbetade i ett garage. De började brevväxla. Så en dag, i ett PS, skrev kvinnan: Min man har dött i strålningssjuka. Efter en tid dör också dottern i galopperande strålningssjuka. När bomben föll hade modern tagit sin då

tvååriga dotter på ryggen och rusat mot floden. Men flickans kropp fick ta emot strålningen och skyddade samtidigt moderns kropp. 12 år senare krävde bomben sitt offer.

Nu fanns bara en son kvar. En son som slutade tala. Som gick till kyrkogården för att gråta. För att föra bort honom från alla minnen emigrerade modern slutligen till Kanada. Så småningom har han börjat tala. Kanske kan han en gång tala också om det svåra.

Ända sedan kriget har Edita Morris aktivt tagit del i fredsarbetet. När hon en gång talade i Sverige mot atombomben kom någon fram till henne och sade: "Tänk att få skriva böcker om sådant som känns viktigt för en. Men vem skulle förlägga dom böckerna?"

— Då visste jag att här fanns en viktig uppgift: att ge dessa människor en röst. Att ge det arbetande folket en röst. Under flera år försökte jag hitta medintresserade i Sverige för att starta en skönlitterär serie för "vanligt folk", med resten av mina filmpengar som startkapital. Bl a var jag i kontakt med både SKV och Clarté. Men företaget ansågs orealistiskt. Ända tills jag förra året, genom den turkiske författaren Yasar Kemal kom i kontakt med förläggarparet Krister och Gertrud Gidlund.

Gertrud Gidlund, som sitter med vid det runda bordet, nickar instämmande.

— Då startades en dialog som har fortsatt sen dess och som betytt oerhört mycket för oss alla tre. Ur de samtalen föddes idén om en pristävling där människor skulle berätta om sina liv i dagens Sverige. Det viktiga var inte **hur** det sas utan vad som sas. Vi fick nästan 200 manuskript, många från kvinnor och två kvinnoböcker hör till pristagarna. Kvinnorna bär på en verklighet som ännu knappt skildrats på det skönlitterära planet.

Pristävlingen är inledningen till en serie som ska heta Klartext och innehålla progressiv skönlitteratur av icke-etablerade författare. De första böckerna har redan kommit, första delen av första pristagaren Bertil Carlsons "Smältverksarbetarens son" och Bunny Rafnerstams "Brottet som kom", en politisk thriller.

— Rösterna ska komma från alla arbetare i Skandinavien. Folk ska känna att de har en röst. Det är fel att tro att man måste ha utbildning för att kunna säga något. Jag tror att många icke-intellektuella känner starkare än vi. Och om det kan komma ut är det till glädje för oss alla. Och börjar några skriva kanske andra känner "kan han — då vågar jag också". Och så rullar det hela tiden vidare.

Under arbetet med pristävlingen dog Ira, Editas man.

— Sen dess har jag svårt att var hemma, på den gård i Frankrike där jag bor. Jag arbetar så mycket jag kan. Det tjänar ingenting till att vara olycklig — vi hade ett så fantastiskt liv tillsammans. Men det är svårt att leva vidare. Jag reser så mycket jag kan. Närmast ska jag till Kenya och Bangladesh för att samla material till nya böcker. Jag vill dö vid min skrivmaskin.

Ur Edita Morris senaste roman, "Solodansaren", som handlar om kommunistslakten i Indonesien, publicerar vi ett avsnitt i detta nummer. Hon har just avslutat en roman från Jamaica, där de vita tagit allt det bästa ur landet, där de svarta svälter ihjäl och de vita äter ihjäl sig.

Utanför har grådasket blivit nattmörker. Stearinljusen har brunnit ned. Edita går ut med snabba flicksteg.

Vi har fått några snabba punktbelysningar på ett liv, några fragment. Utanför ljuspunkterna ett innehållsrikt mörker. Det okända skulle man vilja veta mer om, det man aldrig hann fråga, de svar som inte kom.

Bilder men ingen film. Ett kvinnoöde som man bara kan ana räckvidden av. Klartext och hemlighetsfullhet, samtidigt.

ÅRETS BOK

Tage Erlander memoarer

Första delen av Tage Erlanders memoarer är här. En underbar berättare. Från barndomen i Ransäter via Karlstad fram till Lundatiden och kontakten med tidens stora politiker. Så riksdagsmannen — och statssekreteraren. Högklassig politisk litteratur med skärpa och humor.

Cirkapris inbunden

2950

inkl. moms.

Boken finns överallt där böcker säljs!

TIDENS/FIBs FÖRLAG
Box 1315, 111 83 Stockholm

Härmed rekvireras .... ex Tage Erlanders memoarer inbunden cirkapris 29,50 inkl. moms. plus porto. Sändes som postförskott till:

Namn _____

Adress _____

Postadress _____

_____ vi människor

Färg på tillvaron
blev det sedan vi valt färg-TV hos
Philip Carlsson Radio o. TV
Husarg 24, Göteborg. Tel. 11 15 86

SOLODANSAREN

Ur Edita Morris nya roman

Min lille son, om du har läst min bok så här långt så vet du nu något om Bali, om onda andar — som leksaker — och också något om hjältar som rajan av Umbud och skolläraren Salek som slog mig i fängelset. Tyvärr hör en far och hans son inte till samma generation, och även om det goda och det onda ännu finns kvar, ser *dina* onda makter annorlunda ut än *mina*, och dina hjältar är andra än mina.

Men låt oss för ett ögonblick låtsas att vi är lika gamla och beger oss ut för att tillsammans upptäcka gott och ont. Vi tultar genom vår hemby, tittar på allt, lyssnar, rör vid allt, undrar, och på vägen får vi kunskap, lill-Ktut.

Nu har jag gjort mig liten som en tvååring som naken och varm blossar på sin kanelcigarr och tar lika korta drag som du gör. Vi travar iväg med barns mållöshet och obändiga beslutsamhet.

Plötsligt stannar vi och böjer oss ner. Ivrigt klappar vi något med fyra tassar som vänder upp sitt ansikte — och spinner. Så varm och fin den är! Vi vet inte att den kallas "katt" men vi vet att vi älskar den. Ä, vad vi älskar den!

Och nu rör våra forskande fingrar vid någonting annat, någonting halt som glider undan och sträcker ut tungan åt oss. Vi vet inte att den kallas "orm", men vi vet båda att vi hatar den. Vi blir så rädda för dess kluvna tunga att vi börjar tjuta, och vi springer snubblande därifrån och kastar oss in i en tröstande famn. Det finns lyckligtvis en famn för oss båda, ett vänligt bröst.

Men snart är vi trötta på mjölk och tultar vidare. Vad är detta? Något tunt och vajande har ställt sig i vägen för oss. Vi vet inte att det kallas "blomma", vi lägger oss på magen och snusar på dess andedräkt. Du först. Sen jag. Våra trubbiga små näsor stöter ihop. Det känns skönt! Plötsligt vet vi att vi älskar varandra.

Outtröttligt travar vi vidare. Vi snavar över en hög med någonting hårt, som har skarpa kanter, och ramlar på varandra. Vi vet inte vad det kallas, "stenar", men plötsligt slår vi på varandra med dessa skarpa ting. Vi blöder. Ändå fortsätter vi att puckla på varandra. Vi är beredda att döda varandra för vi har blivit krigare, mördare.

Två händer tar tag i våra ilskna nävar. Vi vet vad *de* är! Det är *bapa*-händer, och vi hoppar glatt vidare, ledda av dessa säkra händer. De ger oss en gyllene dryck och fastän vi inte vet att den kallas apelsinsaft, vet vi att den svalkar oss och gör oss lugna. Vår ilska blir till fnissningar.

Ack, lill-Ktut, så mycket vetskap vi samlat på en enda dag. Vi har lärt känna varmt och kallt, fara och trygghet, kärlek och hat. Vänliga bröst kände vi redan till, och säkra *bapa*-händer. Vi lärde känna dem strax efter födelsen och vi älskar dem.

Men nu sänker sig mörkret över *desan* och fastän vi inte vet att det kallas "natt" travar vi fort hem mot tryggheten. Röd och rund går den glödande solen ner. Röda och runda är våra kinder när vi springer hem till vår kära lilla stuga under det hundraåriga bananträdet. En dag i en tvåårings liv är något underbart! Det är en jakt efter kunskaper. Låt oss aldrig sluta jaga i den kunskapens trädgård!

Övers. Anders Jonason

Huvudpersonen i Edita Morris roman är den balinesiske solodansaren Ktut.

Ktut gestaltar ett uppvaknande. Mitt under sitt liv som firad konstnär kastas han vid återkomsten från Europa till sitt hemland i fängelse. Vid general Suhartos maktövertagande efter armékuppen tog den grymma slakten vid som under tystnad från världsopinionen kan benämnas kommunistmassakern på Indonesien. Politiska fångar togs också i sådan mängd — Ktut blir en av dem — att det fortfarande sju år efteråt är svårt att göra sig en föreställning om antalet offrade människor, då otaliga av dem dött i fängelserna.

I fängelset rekapitulerar Ktut sitt liv. I ett kort avsnitt här skildrar han sin barndom, en del av den oskuldsfulla tid, då tillvaron håller på att framkallas i hans medvetande men han ännu inte vet, vad som är ont och gott.

Armékuppen då Sukarno störtades sopade också bort varje skymt av det kommunistiska partiet liksom varje fackförening inom industri och jordbruk. Kuppen har, påpekar Barbro Karabuda i sitt förord till den franska och engelska utgåvan av Edita Morris' Solodansaren, av en amerikansk statsman hyllats som den största ekonomiska segern USA vunnit efter andra världskriget ute i världen.

Solodansaren utkommer våren 1973 på svenska. GG

Vi har byggt om vår bokhandel
Ljusare lokaler, lättare att hitta

Välkommen in!

kulturcirkeln

Sveavägen 41 (ABF-huset),
Stockholm
Tel. 11 89 30 eller vx 20 50 80

KORT OM BÖCKER

Utgivningen av kvinnolitteratur
fortsätter glädjande nog. Nu har Partisanförlaget i Göteborg tagit det lovvärda initiativet att ge ut **August Bebels** klassiker **Kvinnan och socialismen** i faksimilutgåva (det är några decennier sen den sist fanns tillgänglig). Klassiker i kvinnofrågan har ju en tendens att förbli aktuella, hur man nu ska ta det. Alltför mycket känns likt och detsamma. Inte minst gäller det Bebel, både i hans iakttagelser av kvinnans ekonomiska förtryck och av hennes förtryck som kvinna. Boken kom ut första gången omkring 1880, och var det första allvarliga försöket att brett analysera kvinnans historia och situation ur marxistiskt perspektiv. Enbart under författarens livstid utgavs den i 50 upplagor. Fortfarande är den högst läsvärd, både vad gäller beskrivningar och analyser som ifråga om språket: Bebel har ett målande, träffsäkert och ofta mycket roligt sätt att skriva. "Åberopandet av kvinnans naturliga kallelse är lika snillrikt som åberopandet av att det evigt måste finnas kungar, emedan historien förtäljer att det ständigt funnits kungar", konstaterar han kort. För Bebel är kvinnans kamp oupplösligt knuten till proletariatets kamp, men oavsett om "kvinnan som proletär är förtryckt är hon det såsom könsvarelse i det kapitalistiska samhället", skriver han, medveten om kvinnans dubbla förtryck. "En grundlig omvälvning av vårt samhällstillstånd är nödvändig och genom denna en grundlig omvälvning av könens ställning"... "Framtiden tillhör socialismen, dvs i första hand arbetaren och kvinnan!"

Kvinnan och revolutionen
(Cavefors) är ännu en nyutkommen kvinnobok. Det är **Folke Schimanski** som samlat en antologi av klassiska texter i kvinnans kamp för frigörelse, alltifrån franska revolutionen fram till den kubanska och albanska. Mary Wollstonecraft, Flora Tristan, Bebel, Engels, Almqvist, Clara Zetkin, Kollontay, Castro och Hodja hör till dem som finns representerade. Till varje historiskt avsnitt har Schimanski skrivit en kort inledning över det allmänna skeendet. I varje revolution har de krävt sina rättigheter: jämställdhet med mannen, frigörelse från det ideologiska förtrycket. Efter varje revolution har de svikits av manssamhället, de flesta av dessa kvinnor, deras tal och skrifter har gömts och glömts med några få undantag. Det som finns kvar är i hög grad **männens** revolution. Därför är det bra att en del av detta kvinnomaterial nu presenteras: det mesta är svåråtkomligt och ytterst litet finns tillgängligt på svenska. Men smakproven ger mersmak, som ofta med antologier: man vill läsa mer än bara dessa utvalda brottstycken.

"Det är det mest oerhörda barbari
att fordra, att någon kvinna alltjämt skall tvingas utstå en så vidunderlig tortyr... Det är helt enkelt orimligt, att med vår moderna vetenskaps resurser den smärtfria förlossningen icke existerar som en självklar sak". Skrev Isadora Duncan 1929. Citatet finns med i boken **Smärtlindring vid förlossning** som Prisma/RFSU givit ut för att driva på debatten om ökade resurser till smärtlindring (**rätten** till den har ju gudbevars riksdan givit oss). Läkare, barnmorskor och psykologer har bidragit till boken och laddat upp med argument att använda för att också skapa **möjligheter vid** våra kliniker till smärtlindring åt alla de barnaföderskor för vilka förlossningen är en svår plåga. Läs på och lär in argumenten!

I kampen mot hyreshöjningarna behövs

Ny Dag

— utkommer onsdagar och fredagar —

Enklast att prenumerera per tel 08/52 00 95 eller 031/12 76 07

EL-ORGLAR
i alla prislägen
PIANON GITARRER
Förstärkare
Tillbehör m. m.
Förmånligt hos
OGE MUSIK
Halmstadsvägen 33
Björkhagens Centrum
Tel. 48 29 59

Lunchen snabbt och fermt på
KUNGSBROBAREN
Kungsgatan 82 Tel. 50 20 18

TV - Radio - Transistor
alltid ett fynd hos
International teve
Blekingegat. 6, Sthlm. T. 40 96 11

Nyheter varje vecka
O. L:s Textil
Emågatan 29 — Bagarmossen
Tel. 48 03 47

Det nya samhället

heter en ambitiös och ytterst läsvärd serie som Nordal Åkerman redigerar och Prisma ger ut. Nya i serien är **Den nya underklassen** (nr 6) som tar upp det faktum att vi nu på nytt håller på att skapa en omfattande underklass och ifrågasätter socialdemokratins vilja att förändra detta. Bengt Börjesson, Hans Nestius, Gustav Jonsson och Karin Tengvald medverkar i boken. Nr 7 heter **Demokratibegreppet** och handlar om nödvändigheten av att fördjupa demokratin så att större grupper får ett reelt inflytande över beslutsprocesserna i samhället, att ersätta den nuvarande indirekta formaldemokratin med en reell demokrati där bl a medlemskadrarna i organisationerna aktiveras. Bidrag av bl a Bengt Abrahamsson, Torsten Eliasson, Gunnar Fredriksson och Olof Palme. Tidigare böcker i serien är

1. **Kontroll av individen** (antologi),
2. Mihailo Markovic: **Att utveckla socialismen.**
3. Arne H. Lindgren: **Svart Dagbok.**
4. Carin Flenström/Alf Ronnby: **Fallet Rosengård** (recenseras på annan plats i tidningen) och
5. **En socialistisk människa** (antologi).

Barnböcker

Det utkommer varje år drygt 600 barnböcker i Sverige. Den siffran är rätt konstant. Men de svenska originalböckerna har de senaste åren minskat sin andel bland dessa 600 till förmån för de samproducerade (dvs internationellt gjorda) barnböckerna med utslätat idéinnehåll.

Många har påpekat "kulturimperialismen" inom serieproduktionen och de samproducerade barnböckerna. Man kommer inte ifrån att den svenskproducerade kvalitetsbarnboken har helt andra möjligheter att orientera barnet i närmiljön och i den gradvisa vidgningen av verklighetsuppfattningen.

Just nu, inför jul, nu är det aktuellt för många att försöka hitta ellt för många att frösöka hitta rätt i barnboksfloden, sannerligen inte det lättaste. Ett par tips kan vi ge i alla fall, två serier som man lugnt kan gå till.

Gidlunds barnbokserie, med hårda, glatta pärmar och vettigt pris, är den ena. Förlagets målsättning är att böckerna ska läsas av barn och vuxna **gemensamt**, att de ska "knyta barnet fastare till våra villkor som vuxna. Deras värld är inte skiljd från vår . . . De fundamentalt mänskliga behoven i livet har inte ett sämre underhållningsvärde än den massmarknadslitteratur som förlöjligar människan eller kapar bort större delen av världen", heter det i "programförklaringen".

Det finns böcker för barn i olika åldrar: Anna Carin Eurelius/Monica Linds **Lasses farfar är död** för 3 år och uppåt, Katarina Taikons **Katizi**-böcker för 6 år och uppåt, Sven Wernströms **Olle och fabriken** och **Max Svensson Lurifax** för 4 år och uppåt, **Kamrat Jesus** för 7 år och uppåt, Gormanders **När barnen gick i strejk** och **När barnen tog makten** för 8 år och uppåt. Höstens två böcker om **Ville, Valle och Viktor** och deras möte med den mystiske mannen hör till barn i alla åldrar, liksom den lilla fina boken om **Barnens rim och ramsor** som Lars Furuland redigerat och som illustrerats med 1800-talsbilder.

En annan serie, med mer uttalad politisk målsättning, är Verdandis barnboksserie (Rabén & Sjögren), som tyvärr tycks få minskade resurser: det kommer bara tre nya titlar i höst. Titta t ex på Erik Erikssons **Resa i Nordvietnam**, Stig Unges **En by i Sydamerika** eller Annika Elmfors **Sprätten satt på toaletten** (om miljöförstöringen)!

Ett barnboksförlag med ambitiös kvalitetsmålsättning är Carlsen/if, f d Illustrationsförlaget, som bl a tagit det fina initiativet att låta unga svenska författare och konstnärer göra små barnböcker i 90-öresklassen för att konkurrera med den skräpflora som finns i den prisklassen på varuhus och i Pressbyrån. Det finns många böcker i förlagets utgivning som man kan rekommendera men av utrymmesskäl får vi välja en av höstens nya böcker: **Sagan om morfars resa till Vilda skogen,** en underbar bilderbok med Henri Rosseaus målningar berättade till en svensk saga av Margareta Strömstedt. Den kostar visserligen

Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB
Allégatan 59
501 02 BORÅS
Tel. 033/11 70 30

BOKTRYCK
OFFSET
ROTATION
BOKBINDERI
DISTRIBUTION

GUNBORGS BLOMSTERHANDEL
T-stationen i Björkhagen
Halmstadsvägen 22

Länsmansgårdens Tobak
Tel. 54 45 72

Expresslotter Snabblotter
Tombolalotter Kvicklotter
Lägre priser, snabbare leveranser

G. V. GAIJNER AB
Alviksvägen 47,
Box 15039, 161 15 Bromma
Tel. 08/25 84 00.

För Vietnams kvinnor och barn

Ännu i fyra år skall Nixon sitta vid styret i USA. Löftena om fred i Vietnam har han svikit. Bombningarna över Nord- och Sydvietnam ökar i styrka och överskeppningen av stridsmaterial till juntan i Saigon forceras i dessa dagar. Utgången av valet i USA blev sådant att ingen längre vågar hoppas på fred. Det finns bara ett tänkbart svar från vår sida på Nixons utmaning: att öka stödet, moraliskt och ekonomiskt, till Vietnams kämpande folk.

Snart är julen här. När du tänker på en julgåva till något barn som står dej nära och är dej kärt — låt då också Vietnams barn få del av din värme, slut också dem till ditt hjärta. De behöver mer än några andra i dag vår omtanke. Ge också dem en julklapp! Och få andra att följa ditt exempel. Av de många små bidragen blir de stora summorna...

Och nu till vår redovisning:

SKV:s Vietnam-insamling

Postgiro 51323-4

16103 Bromma 3

Transport	208.388:01
Gm Mia Emsheimer, Stockholm, bössinsaml.	1.517:38
Anna Englund, Mora	10:—
Mia Westerberg, Falun	25:—
Elsa Stuge, Skattkärr	15:—
Grete Almgren, Stockholm	100:—
Göteborgs SKV-distrikt, Ins. vid höstens upptaktsmöte	135:50
Eva o. Leif Svensson, Skärholmen, "Anton Strands minne"	75:—
Edith Wennsten, Uddevalla	50:—
Munksund—Piteås SKV-avd. insaml.	310:—
Centrala SKV-avd., Göteborg	200:—
Sonja Beckman, Bromma, "Andrea Andreens minne"	10:—
Edith Nyström, Holmsund, "Andrea Andreens minne"	20:—
Ally Wikholm, Stockholm, "Andrea Andreens minne"	10:—
Anna Appelberg, Västerås, "Andrea Andreens minne"	50:—
B. Sundberg, Ljusdals SKV-avd. "Andrea Andreens minne"	45:—
Signe Ljungberg, Stockholm	10:—
Maja Bolling, Göteborg	100:—
Sonja o. Ville Borg, Göteborg	50:—
R. S. Lönn, Hägersten	25:—
Harriet Engman, Göteborg	10:—
Karin o. Edvin Gustafsson, Södertälje	20:—
Ester Johansson, Malmö	10:—
Rosa Katz, Stockholm	11:—
Erik Johansson, Mölndal	10:—
Inga Qvist, Kungsgården	50:—
Elin Blomberg, Sollentuna	25:—
Hilda Löndqvist, Johanneshov	10:—
Ruth Nordling, Vällingby	10:—
Stina Skantze, Göteborg	100:—
Birgit o. Erik Vinnå, Johanneshov, "Signe Silléns minne"	20:—
Valborg Svensson, Bromma, "Signe Silléns minne"	10:—
Ann-Mari o. Gunnar Heyman, Stockholm, "Signe Silléns minne"	100:—
P. Magro, Johanneshov	12:—
Rolf Mikko, Kangosfors	10:—
Hildur Lönnström, Porjus	110:—
Anny Öhman, Porjus	110:—
Gustav Fröbom, Porjus	100:—
Ärsta SKV-avd., Stockholm, insaml	541:50
Elsa Gustavsson, Göteborg	100:—
Ottilia Fredriksson, Ramvik	10:—
Hanna Söderholm, Gunnadsbyn	20:—
Ragnild Andersson, Västra Frölunda	10:—
Agnes Brix, Luleå	10:—
Per Friberg, Färentuna	50:—
Alina Wälivaara, Kiruna	25:—
Nils Edelind, Uppsala	25:—
Kamma Lager, Helsingborg	10:—
Berta Johansson, Borås	10:—
Siv Marklund, Piteå	50:—
Maria Henriksson, Haparanda	10:—
Aune Mukka, Nikkala	20:—
Sonia Andersson, Hägersten	10:—
Anders Kinnander o. Inger Övringe, Uppsala	100:—
Aina Olsson, Farsta	100:—
Kerstin Forssell, Stockholm	40:—
Inger Sterner, Göteborg	25:—
"R. J."	25:—
Else-Maj Fransson, Väddö	25:—
Martha Matthis, Tullinge	15:—
Hans Malmborg, Göteborg	10:—
Bojan Risberg, Enskede	20:—
Kerstin Dannersten, Göteborg	15:—
Ellen Åkerlöv, Uppsala	10:—
Sara Liljeblad, Furulund	30:—
Birgitta Enoksen, Malmö	50:—
Sonja Svensson, Uppsala	25:—
Signe Karlsson, Lindome	10:—
Åsa Örnberg, Bromma	25:—
Torgil, Kajsa, Andreas Leifsson, Huskvarna	100:—
Bromma SKV-avd., Stockholm	200:—
Sign. "Isi", Göteborg	25:—
Signe Jansson, Eskilstuna	25:—
Alice Gustafsson, Kristianstad	100:—
Olga Karlsson, Södertälje	10:—
Märta Andersson, Södertälje	25:—
Ester Lindqvist, Vingåker	20:—
Hanna Segerholm, Solna	5:—
Olga o. Josef Söderberg, Bromma	50:—
Anna Wennbom, Johanneshov	15:—
Anna-Lisa Göransson, Finspång	25:—
Milda Lindberg, Sundbyberg	20:—
Ruth Liljeholm, Stockholm	20:—
Marijke Sandberg, Stockholm	100:—
Gunni o. Uno Rosdal, Helsingborg	50:—
Vera Eklöf, Täby	50:—
Ulla Ingeson, Bromma	100:—
Ellen Carlsson, Horndal	50:—
Signe o. Teodor Johansson, Huddinge	25:—
Anna-Lisa Hallström, Hägersten	15:—
Karin Björk, Solna	10:—
Tyra Westerlund, Farsta	20:—
Ingalill Andersson, Västra Frölunda	50:—
Elsa Holmström, Mölndal	10:—
Elin Johansson, Västra Frölunda	20:—
Iris Björk, Hallstahammar	10:—
Hellin Sundevåg, Helsingborg	20:—
Anna-Lisa Ogemar, Karlstad	15:—
Sigrid Bouvin, Västervik	25:—
Mölndals SKV-avd.	200:—
Signe Sjölund, Kramfors	10:—
Syrena Riggo, Luleå	10:—
Sally Söderqvist, Stockholm	10:—
Emy Sjögren, Örebro	25:—
Anna Pettersson, Avesta	20:—

Fortsättning på nästa sida

---

ca 25: — men det är en bok som hela familjen kan njuta av, med fina reproduktioner och rolig text.

Till sist

två skönlitterära böcker som smugit sig in i höstens ambitiösa läsning av fack-, fakta- och debattlitteratur:

Tora Dahl fortsätter sin självbiografiska serie med **Brevet till Leonard** (Tiden), en fin skildring av hennes liv som ung lärarinna i 10-talets Stockholm, hennes förhållande till två män, hennes envetna vägran att anpassa sig såväl till den rådande trångsynta kvinnorollen eller till den kompakta borgerliga dubbelmoralen med dess reaktionära människosyn. En bok som känns giltig också i dag.

En helt annan kvinnobok är Margareta Sarris **Man borde hänga sig i en tall** (Bonniers), som det stormat kring bl a Kvällsöppet, där en manlig representant fick på huden för att han ansåg att boken bara vara manshat. Bara konstaterandet att manssamhället finns tolkas ofta som manshat. Och de tre lågavlönade kontorsflickorna i Enköping har knappast någon anledning att reservationslöst älska och beundra sina högavlönade och trångsynta pösmunkar till chefer. Eller att låta bli att reflektera över hur manssamhället konkret påverkar deras situation. Men manshat, nej. Utan en rolig, lite elak, mycket varm, mycket humoristisk kortroman om tre kvinnoöden, som hinner avslöja ovanligt mycket om både kvinnorollen, makthierarkin, storstadens vedermödor och glesbygdens problem på 162 glesa boksidor. **LW**

Gulli Mellberg, Hjo	10:—
Inga Petrén, Hisings Backa	50:—
Svea Andersson, Göteborg	10:—
Britta Gidlund, Haparanda	10:—
Mari Johansson, Bromma	10:—
Grete Englund, Skärholmen	50:—
Hildegard Liedholm, Älvsjö	10:—
Fanny Persson, Jakobsberg	10:—
Eva Danielsson, Johanneshov	10:—
Svea Föll, Farsta	50:—
Malmberget—Koskullskulle SKV-avd. insaml.	170:30
Helga O. Johansson, Göteborg	25:—
Stina Nordberg, Bromma, insaml	125:—
Tyra Wejrud, Farsta	25:—
Elsa Peterson, Hägersten	10:—
Irma Gustafsson, Vaxholm	10:—
Margareta Hansson, Partille	10:—
Barbro Hermelin, Stockholm	200:—
Edith Nilsson, Umeå	10:—
Elsa Andersson, Domsjöverken	10:—
Edit Hedblom, Obbola	10:—
Olle Lindberg, Norrköping	20:—
Karin Eriksson, Farsta	25:—
Linnea Mård, Stockholm	25:—
Emma Morin, Båtskärsnäs	25:—
Kerstin Hagström, Bromma	20:—
Jenny Brännström, Glommersträsk	40:—
Sally Streng, Eskilstuna	10:—
Signe Lundström, Kiruna	10:—
Signe Källström, Luleå	10:—
Viola Andersson, Göteborg	10:—
Klara Lundberg, Mölndal	10:—
Anna-Britta Samuelsson, Sundsvall	50:—
Davida Nilsén, Luleå	30:—
Greta Landin, Södertälje	25:—
K. Lundmark, Stockholm	75:—
N. N. S:t Görans SKV-avd., Stockholm	500:—
Viola Harnell, Älvsjö	20:—
Astrid Häggström, Kiruna	10:—
Gertrud Malmros, Stockholm	25:—
Elin Ählén, Sundbyberg	50:—
Helga Ek, Farsta	20:—
Tyra Söderberg, Enskede	10:—
Karin Eklund, Vällingby	10:—
Alma Ylipää, Sattijärvi	25:—
Olga Persson, Landskrona	25:—
May Stähl, Älvsjö	20:—
Ingrid Ornell, Eskilstuna	25:—
Alfhild Nordberg, Västerås	25:—
I. Roberts, Johanneshov	10:—
Lena Carlsson, Målsryd	10:—
Lilian Andersson, Göteborg	25:—
Inger Björk, Bromma	10:—
Linnea Jansson, Gävle	15:—
Greta Wästlund, Sandviken	20:—
Ruth o. Einar Sundin, Dynäs	50:—
Anna-Greta Sandström, Södertälje	100:—
Ingrid Lindgren, Hällefors	10:—
B. Johansson, Halmstad	25:—
Greta Linderborg, Västerås	25:—
Ester Lindmark, Vännäs	25:—
Astrid Svensson, Mölndal	10:—
Margit Ström, Bandhagen	20:—
Margareta Ohlsson, Stockholm	10:—
Birgit Sundell, Bergsjö	25:—
Vera Persson, Tyresö	25:—
Brynhild o. Maria Wiklund, Bromma	20:—
Hervor Alfredsson, Sjuntorp	25:—
Gunilla Petrén, Hisings Backa	25:—
Inga-Greta Kemi, Svappavaara	25:—
Margit Krantz, Bromma	10:—
Anny o. Ingvar Lööv, Eskilstuna	50:—
B. Svanberg, Bromma	10:—
Greta Gustafsson, Kalmar	25:—
Kronor	217.365:69

PRENUMERERA PÅ VI MÄNSKOR 1973

HJÄLP OSS ÖKA UPPLAGAN!

- **Ge prenumerationer i julklapp**
- **Sprid tidningen!**

SEX NR 1973

15:—/HELÅR

Ingen ska vara utestängd

Hela boendemiljön måste göras levande — för alla. Den måste, liksom maskinerna på arbetsplatserna, anpassas till människorna. Inte tvärtom.

Vi måste sätta punkt för kategoritänkandet. Ingen ska vara utestängd. Unga och äldre, friska och handikappade ska få leva sida vid sida.

Butiker och varuhus, sjukvård, daghem, skolor och andra serviceinrättningar ska finnas och finnas på nära håll, som självklara inslag i boendeområdena. Det gäller också tillgång på arbetstillfällen och rika möjligheter att odla kultur och andra fritidsintressen.

Det här är inte frågor som experterna — politikerna och planerarna — oinskränkt ska få avgöra.

Dom som bor måste också få vara med och lägga fram sina synpunkter.

Så att boendeområdena och samhället fungerar för alla.

Nu och i framtiden!

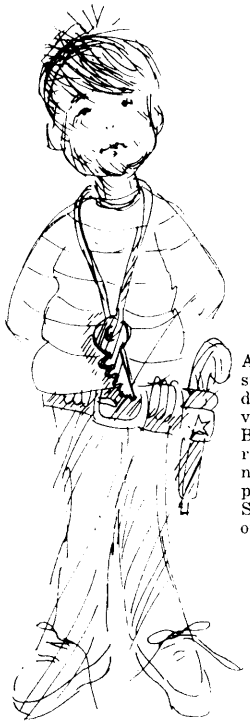

Allt fler hyresgäster blir medvetna om sin rätt att ställa krav på sina bostäder och hela sin boendemiljö. Allt fler vill vara med och säga sin mening. Bevaka sina intressen ... Hyresgäströrelsen växer. Aktiviteten ökar. Vi är nu över 550.000 medlemmar. Som hoppas att ännu fler ska sluta sig till oss. Så att vi får ännu mer att säga till om ...

Hyresgäströrelsen